

Sličnosti i razlike političkih preferencija studenata Sveučilišta u Zagrebu i njihovih roditelja

Jović, Luka

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:848860>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-04**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

LUKA JOVIĆ

**Sličnosti i razlike političkih preferencija
studenta Sveučilišta u Zagrebu i
njihovih roditelja**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2020.

LUKA JOVIĆ

2020.

DIPLOMSKI RAD

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA SOCIOLOGIJU

LUKA JOVIĆ

**Sličnosti i razlike političkih preferencija
studenta Sveučilišta u Zagrebu i
njihovih roditelja**

DIPLOMSKI RAD

Mentor: doc. dr. sc. Ivan Balabanić

Sumentor: mag. soc et mag. educ. soc. Erik Brezovec

Zagreb, 2020.

Naslov rada: Sličnosti i razlike političkih preferencija studenata Sveučilišta u Zagrebu i njihovih roditelja

Naslov rada na engleskom jeziku: Similarities and differences in political preferences of students at University of Zagreb and their parents

Sažetak

Rad ispituje sličnosti i razlike studenata i njihovih roditelja u političkim orijentacijama i stranačkom opredjeljenju. Vodeći se teorijskim konceptima generacijske teorije Karla Mannheima, EUROSTAT-ovim istraživanjem studentskih navika te srodnim radovima koji se bave pitanjem roditeljskog utjecaja na političke preferencije djece, preispituje se mogućnost sličnosti političkih preferencija roditelja i njihove djece i općenito prenošenja dominantnih političkih ideja na djecu od strane roditelja. Uzorak broji 500 studenata s četiri sastavnice Sveučilišta u Zagrebu sa zadovoljenim uvjetom reprezentativnog omjera broja studenata prema sastavnicama. Rezultati istraživanja ukazuju na blisko, ali različito stranačko opredjeljenje studenata i njihovih roditelja; studenti, opravdano i prijašnjim istraživanjima, tendiraju malo više „lijevoj“ političkoj orijentaciji, dok se majke i očevi u prosjeku očituju kao više „desno“ politički orijentirani. Utvrđene su razlike studenata pojedinih sastavnica sveučilišta pri ocjenjivanju osobnih i majčinih političkih orijentacija, dok pri ocjenjivanju političke orijentacije očeva nije utvrđena statistički značajna razlika između sastavnica sveučilišta. Ujedno je utvrđena statistički značajna razlika muških i ženskih studenata spram političke orijentacije, kao i razlika između „lijevo“, „centar“ i „desno“ politički orijentiranih studenata po pitanju utjecaja obitelji na formiranje osobnih političkih stavova. Iako je ova tema do sada obrađena u domaćim i stranim radovima, ovaj rad pruža aktualne uvide stranačkih opredjeljenja i političkih orijentacija studenata i njihovih roditelja prema sastavnicama Sveučilišta u Zagrebu.

Ključne riječi: *Roditelji i studenti, Politička orijentacija, Stranačko opredjeljenje, Generacijska teorija, Karl Mannheim, Sveučilište u Zagrebu*

Abstract

The paper examines the similarities and differences between students and their parents in political orientations and party affiliation. Guided by the theoretical concepts of generational theory by Karl Mannheim, EUROSTAT's research on student habits and related papers dealing with the issue of parental influence on students' political preferences; the possibility of similarities in the political choices of parents and their children and general transmission of dominant political ideas to children is being examined. The sample consists of 500 students from four constituents of the University of Zagreb with the condition of a representative ratio of the number of students to constituents being met. The results of the research indicate a close but different party commitment of students and their parents; students, justified by previous research, tend to be a little more "left" on the political orientation scale, while mothers and fathers on average manifest themselves as more "right" politically oriented. Differences between students of individual constituents of the university in assessing personal and mother's political orientations were determined, while in assessing the political orientation of fathers, no statistically significant difference was found between the constituents of the university. At the same time, a statistically significant difference was found between male and female students in terms of political orientation, as well as the difference between "left", "center" and "right" politically oriented students in terms of family influence on personal political attitudes. Although this topic has so far been covered in domestic and foreign papers, this paper provides current insights into the party affiliations and political orientations of students and their parents towards the constituents of the University of Zagreb.

Keywords: Parents and students, Political orientation, Party orientation, Generation theory, Karl Mannheim, University of Zagreb

Sadržaj

1. Uvod	2
2. Teorijska polazišta istraživanja	4
2.1. Generacije - sui generis drugačijeg opažaja zbilje	4
2.1.1. Utvrđivanje pristupa fenomenu generacija.....	4
2.1.2. Razlikovanje i obilježja generacija.....	6
3. Generacijske razlike roditelja i studenata, odnosno „starijih“ i „mladih“	8
4. Prijenos vrijednosti s roditelja na djecu	12
4.1. Neki modeli prijenosa vrijednosti s roditelja na djecu	12
4.2. Neki oblici prijenosa političkih preferencija s roditelja na djecu.....	14
5. Obrisi fenomena politike u radu Karla Mannheima	17
6. Obrisi političkih orijentacija i stranačkih opredjeljenja birača	19
7. Empirijsko istraživanje	22
7.1. Ciljevi istraživanja.....	22
7.2. Hipoteze	22
7.3. Metoda istraživanja i mjerni instrument.....	22
7.4. Uzorak	23
7.6. Postupak i nedostaci istraživanja.....	26
9. Rezultati	27
9.1. Politička orijentacija studenata, njihovih majki i očeva	27
9.2. Stranačko opredjeljenje studenata, njihovih majki i očeva	33
9.3. Odnos odabranih sociodemografskih obilježja ispitanika i političkih preferencija studenata i roditelja	42
11. Rasprava	48
12. Zaključak	53
13. Popis literature	55

1. Uvod

Roditelji igraju ključnu ulogu u odgoju djece te uobičajena pretpostavka glasi da je dijete ogledalo vrijednosti svojih roditelja. Osim kulturnih i raznih ideoloških vrijednosti s kojima se dijete susreće pod istim krovom s roditeljima, roditelji usmjeravaju djecu za buduće tržište rada i suživot sa zajednicom. Primjerice, odabir osnovne škole gotovo je nemoguć bez roditeljskog izbora i suglasnosti; odabir srednje škole također je uvelike usmjeren roditeljskom idejom i sugestijom, no manje; dok se odabir fakulteta onih učenika koji ga namjeravaju upisati nadzire prvenstveno iz njihove ideje, volje i želje za specijalizacijom, ponekad uz roditeljski savjet, no ipak manjeg roditeljskog utjecaja no u prethodna dva obrazovna koraka. Upravo na fakultetu pojedinac dobiva priliku razviti i nadograditi svoju kritičku misao te se susresti s novim razinama svijesti o stvarima i prirodi općenito, a pogotovo u području struke. Opće očekivanje glasi da je roditeljski utjecaj najjači u razdoblju djetinjstva i da će se smanjiti kako djeca postaju starija. U tom trenutku drugi agenti političke socijalizacije, poput škola, vršnjačkih skupina ili dobrovoljnih udruga, počinju više utjecati na vrijednosne obrasce adolescenata (Plutzer, 2002 prema Quintelier et al.: 2007). Kultura se konzumira, producira i reproducira unutar obiteljskog konteksta, a roditeljska socijalizacija djece identificirana je kao ključni mehanizam za prijenos klasno specifičnih obrazaca ukusa (Ter Borgt, 2011 prema Trbojević, 2019:52), dok Ilišin (2011), vođena istraživanjima na istu temu, upućuje da roditelji nastoje kod svoje djece formirati vrijednosti koje sami posjeduju, ali i vrijednosti specifične za kulturu društva u kojem žive.

Ideja ovog rada razvila se iz osobne zanimacije politikom i angažiranosti u lokalnoj politici, a posebno iz znatiželje za javnim i političkim pitanjima. Zapitao sam se jesu li sklonosti spram određenih političkih opcija, a ujedno i političke orijentacije kod studenata, slične ili različite no one njihovih roditelja? Iz postavljenog pitanja nisam mogao dokučiti trebam li se voditi možda afirmativnom ili pak negacijskom hipotezom spram samog pitanja, stoga je zbog predočene prvotne nedokučivosti odgovora i želje za spoznajom istog utemeljen ovaj rad. Cilj diplomskog rada je istražiti stupanj podudararanja i razlikovanja u političkim preferencijama studenata i njihovih roditelja. Uz primaran cilj rada, ideja rada je razmotriti razlike između spolova, sastavnica

sveučilišta i drugih sociodemografskih obilježja studenata prema pitanju stranačkog opredjeljenja i političkih orijentacija. Istraživanjem će se pokazati je li moguće pripisati jasne političko-vrijednosne sustave određenoj generaciji ili je po tom pitanju potrebno tražiti neki drugi tip socijalne, demografske ili neke druge klasifikacije. U radu se analiziraju i načini funkcioniranja određenih dijelova politike u pogledu političke orijentacije i biračkih preferencija studenata te se pokušava utvrditi političko-vrijednosni sustav studentske generacije.

Struktura rada sastoji se od trinaest poglavlja. Nakon uvodnog dijela predstavljen je teorijski dio rada koji se oslanja na generacijsku teoriju Karla Mannheima i misao da se pojmu generacije može pristupiti kao formi kolektivnog identiteta sa zajedničkim iskustvom (Mannheim, 1952:288). U radu se tako razlikuju dvije generacije – studentska i roditeljska; za studentsku populaciju mogu se utvrditi vremenske granice studiranja sukladno razlikama u akademskim godinama i osobnim izjašnjavanjem, dok vremenski raspon njihovih roditelja nije moguće definirati jer ne sadrži traženu informaciju u konstruiranom i provedenom upitniku, no s velikom sigurnošću može se reći da se radi o osobama rođenima prije 1980. godine, ali i desetljećima unazad. Iz tog razloga za potrebe rada proširen je teorijski okvir s autorima i relevantnim temama koje pripadaju današnjem pravcu studija sociologije obitelji; konkretnije, treće i četvrto poglavlje temelje se na dosadašnjim uvidima istraživanja u izgradnju vrijednosnih sustava članova unutar obitelji kao i diferencijaciji vrijednosti između „starije“ i „mlađe“ generacije obuhvaćajući rezultate istraživanja političkog utjecaja roditelja na adolescente i djecu s područja Hrvatske, ali i svijeta. Peto poglavlje bavi se problemom politike u radu Karla Mannheima, a u šestom poglavlju pobliže se opisuje politička situacija u Republici Hrvatskoj na temelju političkih orijentacija i stranačkih opredjeljenja birača. Središnji dio rada odnosi se na planiranje i provedbu anketnog istraživanja unutar kojeg se opisuju koraci i postupci pri uzorkovanju, a zatim slijede završni dijelovi istraživačkog izvještaja među kojima su rezultati istraživanja, rasprava te zaključak.

2. Teorijska polazišta istraživanja

2.1. Generacije - sui generis drugačijeg opažaja zbilje

2.1.1. Utvrđivanje pristupa fenomenu generacija

Pojam generacije proteže se sociološkim radovima više od jednog stoljeća. O generacijama kao *sui generis* obliku, elementu društvenog fenomena koji je relativno stalan i nepromjenjiv, pisali su mnogi autori - od povjesničara umjetnosti W. Pindera, filozofa i teologa W. Diltheya, filozofa M. Heideggera, do sociologa K. Mannheima i mnogih drugih suvremenih autora. Pojmu generacija, na prvu misao, moglo bi se pristupiti iz formalističke perspektive, koja prema G. Simmelu za cilj ima utvrditi „postojanje čistih oblika uz objašnjenje njihove psihičke osnove i povijesnog razvoja,, (Lukić, 1987). Generacije čine *a priori* segment svakog društva, one su ujedno proizvod društva i društvenih procesa te su ujedno utemeljitelj istog; one nisu samo subjektivne tvorevine ili kulturne tvorevine, već zbiljni segmenti tijeka povijesti. No, postavlja se pitanje na koji način okarakterizirati pojam generacije, pridati mu sadržaj te sistematizirati odnose u jedinici generacije i između generacija uz držanje povijesnih procesa konstantom, a s druge strane moguće je postaviti pitanje derivira li pojam generacija, Mannheimovim rječnikom, samo iz ideologije epohe i ustroja strukture svijesti?

Karl Mannheim, na početku svog djela *O problemu generacija* (1952:289), postavlja sebi naizgled jednostavno pitanje: „može li se definirati i razumjeti prirodu generacije kao društveni fenomen?“ Mannheim tvrdi da su ljudi rođeni u isto vrijeme obdareni zajedničkim položajem u povijesnoj dimenziji društvenog procesa te su limitirani rangom potencijalnog iskustva i karakterističnih povijesnih zbivanja, čime se stvaraju određeni (specifični) obrasci iskustva i mišljenja; svako dodijeljeno mjesto tada isključuje veliki broj mogućih načina mišljenja, iskustva, osjećaja i djelovanja te ograničava raspon samoizražavanja otvoren za pojedinca na određene ograničene mogućnosti (Mannheim, 1952:291). Ovdje bi se autorova riječ „mjesto“ mogla shvatiti kao položaj pojedinca unutar društvene strukture, a „samoizražavanje“ kao mogućnost vertikalne i horizontalne mobilnosti unutar društvenog sistema, odnosno razvoj ličnosti kroz socijalizaciju i društvene odnose.

Promatrajući fenomen generacija iz pozitivističke perspektive moguće je jedino izmjeriti čovjekov životni vijek dok je intervale trajanja i izmjene generacija teže utvrditi, stoga su pobornici dotičnog pravca s kraja 19. i početka 20. stoljeća tom problemu pristupili tako da su granicu prijelaza generacija fiksirali na 30 godina (Mannheim, 1952:278) zato što „tijekom prvih 30 godina života ljudi još uvijek uče te individualna kreativnost u prosjeku počinje tek u toj dobi, a kada čovjek navršiti 60 godina, on napušta javni život, odnosno prestaje stvarati“ (Plačko, 1972:119). Iako je pokušaj postavljanja granica na prvi pogled legitiman, nažalost je bez jasnog empirijskog utemeljenja i za početak neprimjenjiv za sve oblike društveno-političkih uređenja. Premda se iz pozitivističke perspektive mogu utvrditi uzroci nastanka dotičnog fenomena - primjerice reprodukcija, biološki nagoni, želja za nasljednicima i sl., njenu prirodu prema principima spoznajne teorije ne može se ozakoniti kao ni njenu cikličnost; moguće je samo ju privremeno ozakoniti, opisati njen sadržaj i silnice promjena u određenoj povijesnoj fazi. Iz tog razloga, Mannheim dotiče fenomen i kvalitativnim pristupom tvrdeći da generacije nije moguće u potpunosti izmjeriti već samo doživjeti, kao i povjesničar umjetnosti Pinder koji uvodi pojam *entelahije* generacija opisujući ga kao urođeni način doživljavanja života i svijeta (Mannheim, 1952:283). Pinder prije Mannheim-a piše da „svako živi s vršnjacima i onima različite starosti u obilju istovremenih mogućnosti“ (Honold 2005:41 prema Kuljić 2007:233), čime su, već rođenjem, postavljene granice jedne generacije u smislu njene predodređene (umjetničke) mogućnosti izraza. Razvoj entelahija, odnosno stilova novih generacija, nadodaje Mannheim (1952:309), rezultat je „ubrzavanja tempa društvene i kulturne transformacije u kojemu se temeljni stavovi moraju tako brzo promijeniti da latentna, kontinuirana prilagodba i modifikacija tradicionalnih obrazaca iskustva, mišljenja i izražavanja više nije moguća... novonastale kulturne i društvene transformacije postaju dio iskustva novih generacija bez prethodno stečenog iskustva prethodnih generacija“, stoga se razvijaju različite perspektive pogleda na stvari i prirodu. Na sličan način je razmišljao i W. Dilthey (Kuljić, 2007:231), za koga je generacija određena kao uži krug pojedinaca koji su povezani u homogenu cjelinu s obzirom na to da su ovisni o istim velikim zbivanjima i promjenama koje se odvijaju u doba formiranja njihovih važnih prvih utisaka, usprkos svim drugim razlikama.

2.1.2. Razlikovanje i obilježja generacija

Za bolje razumijevanje fenomena generacija potrebno je pojam generacije odvojiti od srodnih pojmova koji ne dijele obilježja istoimenog. Sukladno tome, Mannheim navodi primjere tzv. konkretnih skupina – organizacija za određene svrhe; među koje ubraja jedinice obitelji, sekta, plemena i sl. Iako su navede skupine tako definirane kroz prizmu krute funkcionalnosti, njihovo postojanje određeno je putem analogije biološkog organizma: „konkretne su grupe one koje ne mogu postojati bez da njihovi članovi sadrže konkretno znanje jedni o drugima i koja prestaje postojati kao psihička i duhovna cjelina čim se uništi tjelesna blizina.“ Suprotno navedenom, generacije postoje bez da su njezine sastavne jedinice svjesne jedne drugih. Kako bi kvalitetnije predočio fenomen generacija, autor joj pridaje sljedeća obilježja (Mannheim, 1952:292):

- a) pojavljuje se s novim sudionicima u kulturnom procesu, dok
- b) bivši sudionici u tom procesu neprestano nestaju;
- c) pripadnici bilo koje generacije mogu sudjelovati samo u vremenski ograničenom dijelu povijesnog procesa, i
- d) stoga je potrebno kontinuirano prenositi nagomilanu kulturnu baštinu
- e) prijelaz s generacije na generaciju je kontinuirani proces

Definirajući pojam generacije kao kontinuirani proces, Mannheim joj pridaje obilježja bezvremenskog, no još uvijek ne i besprostornog. Prisustvo kulturne baštine, bilo makrosocijetalne iz naslijeđa naroda ili mikrosocijetalne iz naslijeđa lokalne zajednice, element je koji usko veže pripadnike postojećih i nadolazećih generacija prenoseći se s „koljena na koljeno“. Upravo je kultura, koju se najjednostavnijim rječnikom može definirati kao skup praksi, vrijednosti, znanja i vjerovanja koje su relativno stabilni tijekom vremena¹, odrednica koja odbacuje pretpostavku o neovisnosti generacija uz prostor-vrijeme. O važnosti kulture kao neizostavnom dijelu interpretacije iskustva pojedinca piše i sam Mannheim, no izbjegavajući riječ kultura zamijenivši ju riječju

¹ *Kultura* (2020), Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=34552>, pristupljeno 1. kolovoza 2020.

„lokacija“. Kuljić (2007:226) navodi da se Mannheim u svojoj „njemačkoj” fazi među prvima usprotivio trivijalnom izvođenju generacije iz biologije životnog doba i prosječnim tvrdnjama o duhu vremena pri čemu ga nije zanimala starosna struktura, već povezanost iskustveno-povijesnih kohorti (tzv. „generacijski sklop“) i kolektivnih kulturnih dostignuća i utjecaja koje je definirao kao „generacijska jedinstva“. Iako generacijski identitet ostaje stabilan tijekom vremena, kulturni obrasci podložni su promjenama; novo tumačenje i prihvaćanje kulture od novih generacija utječe i na starije generacije, a brze i duboke promjene ruše pijetet i autoritet starih čime dolazi do pojave recipročnosti perspektiva ili „neistovremenosti istovremenih”, zaključuje Kuljić (2007:234); odnosno na djelu je stalno propadanje prijašnjih nosioca kulture, nova revizija i novi izbor sadržaja iz tradicije (Mannheim 1978: 43 prema Kuljić 2007:234).

Za jasniji prikaz diferenciranja generacija, Mannheim uvodi i više mehanicistički slijed razvoja generacija te piše: „kako bi događaj formirao generacijsko jedinstvo, taj mora biti dovoljno snažan tako da ne pogađa samo pojedince, nego i šire grupe. Samo ukoliko je utjecajan, formativni događaj može se nazvati kategorijalnim zbivanjem.“ Pod kategorijalnim zbivanjem u ovom kontekstu vjerojatno je riječ o nagloj izmjeni kategorijalne strukture mišljenja i prije spomenutih *entelahija*, dok navedeni udarci mogu biti posljedica velikih političkih, ekonomskih, prirodnih ili kulturnih promjena. Edmunds i Turner, primjerice, ističu da se generacije mogu oblikovati kao svojevrsni kolektivni odgovor na traumatične događaje koji pojedinu generaciju „oslobađaju njezine prošlosti i odvajaju od budućnosti“ i koji kao „temelj kolektivne ideologije i integrativnih rituala postaju kanal za komemoraciju traumatskog iskustva“ (Edmunds i Turner, 2002: 12 prema Čačić-Kumpes et al. 2014:242). Autori podsjećaju da su istraživanja generacija u kontekstu traumatičnih događaja poput ratova, ekonomskih kriza, borbi za nezavisnost i sl., pokazala da specifična traumatska iskustva oblikuju generacijsku svijest, tj. da traumatični događaji imaju traumatske učinke (Edmunds i Turner, 2002: 12 prema *isto*). Diferencijaciju generacija opisuje i Kuljić (2007:238) razlikujući onu horizontalnu i onu vertikalnu. Horizontalna diferencijacija ogleda se u različitom stilu, modi i subkulturi pojedinaca, dok vertikalna diferencijacija između generacija podrazumijeva različito mjesto u podjeli rada, različit stupanj učestvovanja generacije u donošenju važnih odluka i sl.

3. Generacijske razlike roditelja i studenata, odnosno „starijih“ i „mladih“

U ovom radu ključne su dvije generacije, one roditelja i studenata. U dosadašnjim radovima mnogi autori većinom razlikuju „stariju“ i „mlađu“ generaciju; premda se ne mogu utvrditi vremenski rasponi trajanja jedne niti druge generacije kao ni njihov trenutak zamjene, pretpostavka je da se okarakterizirane uloge skupina, u ovom slučaju roditelja i studenata, usko preklapaju s tradicionalnom podjelom na „starije“ i „mlađe“, odnosno prema polazištu sociologije znanja (pravca čiji je suosnivač Karl Mannheim), pretpostavka je da su u objema podjelama slični društveni uvjeti odredili i utjecali na kategorijalnu strukturu mišljenja pojedinaca u njima.

Istraživanje Cifrića i Nikodema (2006:200) pokazalo je da se u osnovi u hrvatskom društvu može govoriti o dvije različite generacije: stara (rođeni do 1938. godine) i sve ostale. Prvu obilježavaju esencijalistički sadržaji identiteta (nacije, zavičaja, kulture i obitelji), dok su mlađe generacije nosioci obilježja političkog, profesionalnog i vrijednosnog u percepciji socijalnog identiteta. Također, autori su ispitali koje koncepte ispitanici pojedine generacije značajno više prihvaćaju od ostalih generacija te utvrdili da je generacija „1939-1958“ više od ostalih sklonija osjećaju pripadnosti ljudima s kojima dijele ista politička uvjerenja, generacija „1959-1978“ sklonija je osjećaju pripadnosti ljudima iste profesije i ljudima koji cijene iste vrijednosti kao i oni, dok je generacija „1979 i kasnije“ sklonija osjećaju pripadnosti radnom (školskom, studentskom i sl.) kolektivu (Cifrić i Nikodem, 2006:196). Istraživanje Vlaste Ilišin (2011:106) pokazalo je da stariji sve ustavne vrijednosti smatraju važnijima nego mladi, uz to da su generacijske razlike vidljivije kod vrijednosti koje govore o tradicionalističkoj orijentaciji (vjera, nacija), kojima su mladi manje skloniji, te onih vrijednosti vezanih uz društvenu afirmaciju (vlast, medijski uspjeh), koji su bitniji mladima nego starijima... pokazalo se još da u vrijednosnom sustavu mladih dominiraju vrijednosti karakterizirane individualizacijom i hedonizmom, dok su vrijednosti suživota u zajednici i tradicionalizam, u usporedbi sa starijima, slabije prihvaćeni (Ilišin, 2011:103). Također, rezultati istraživanja njezinog rada ističu pet vrednota prisutnih u većoj mjeri kod mladih nego kod starijih generacija, a to su samosvojnost, privatnost, materijalni položaj, dokoličarenje i profesionalni uspjeh, dok su političko potvrđivanje, vlast i društveni

položaj one vrijednosti štovane u puno manjoj mjeri (Ilišin, 2011:100). Takav psihički sklop i oblik distinkcije bitnog i nebitnog teži manjoj društvenoj angažiranosti dotične skupine, a samim time i manjku zainteresiranosti ili čak indiferentnosti spram pitanja koja se tiču šire zajednice i kolektiva na lokalnoj razini, a pogotovo onih na nacionalnoj; čime bi se moglo tvrditi da su politička pitanja i pitanja uređenja zajednice mladima od sekundarne važnosti.

Prema Miliću (1986: 531 prema Kuljić, 2007:238), kod starijih generacija samosvijest počiva na širem neposrednom životnom iskustvu, dok mladež za osmišljeno, spontano doživljeno osjećanje osobnog identiteta sadrži manje „materijala” te nadodaje da je razumljivo da se promišljeniji misaoni odnos i cjelovitija samosvijest određene grupe ne može izgraditi samo na neposrednom životnom iskustvu pojedinca, već je potrebno samostalno i kritičko usvajanje posredno stečenog iskustva i znanja; i u jednom i u drugom pogledu, nastavlja Kuljić (2007:238) mladež zaostaje za starijima: „ona je izraz naročite zasićenosti prethodnim, čiji poticaj stiže iz težnji i potreba mladeži i osobnog nezadovoljstva (klasnog ili etničkog) postojećim stanjem, u kojem se na kompleksan i često utopijski način iskazuju vizije budućeg“. Isto se može primijeniti pri klasifikaciji „roditelj“ i „student“, no valja biti oprezan pri generalizaciji na populaciju koju u ovom slučaju radi Kuljić opisujući mladež *a priori* kao element uzurpacije i preispitivanja postojeće društvene strukture pridajući joj tako potencijal za promjenom iste samo iz razloga njihove klasne ili etničke pripadnosti, premda se dotični slučajevi, tako okarakterizirani, mogu pronaći u povijesnim crticama i prisutni su u skorijoj prošlosti (npr. studentski pokreti). Schelsky (1963:15 prema Plačko, 1972:121), s druge strane, daje malo drugačiju definiciju mladosti: „mladost je prijelazno razdoblje u kojem čovjek ne vrši više uloge djeteta u društvu, ali u kojem još nije zadobio ni društvene uloge odraslih kao ravnopravan član društvenih institucija.“ Takva definicija sklonija je funkcionalističkom gledištu, no onom konfliktnom kod Kuljića budući da na drugačiji način preispituje društveni položaj studenata i društvene nejednakosti tj. razlike u moći skupina u ovom slučaju. Također, saznanja iz drugih grana znanosti, pogotovo razvojne psihologije, upotpunjuje razumijevanje samog fenomena. Pojedinci, tvrdi Mannheim (1952: 290 prema Čačić-Kumpes, 2014:239), rano u djetinjstvu stječu elemente svoga svjetonazora, a značenje dječjih i adolescentskih iskustava leži u činjenici da se odraz prvih i neupitnih pogleda na svijet i prvih strukturiranih znanja ogleda u onim pogledima

i znanjima što se stječu kasnije u životu. Slično razmišljaju Berger i Luckmann (1992: 157 prema Čačić-Kumpes, 2014:240) govoreći o razlikama primarne i sekundarne socijalizacije. Oni navode da se svijet koji se „pounutri“ tijekom primarne socijalizacije, usađuje u svijest snažnije nego svjetovi koji se „pounutruju“ u sekundarnoj socijalizaciji, odnosno osnovna struktura svake sekundarne socijalizacije odgovara strukturi primarne.

Za potrebe rada, kako bi se gore istaknute vrijednosti mladih mogle staviti u određeni društveno-povijesni kontekst, dovedene su u odnos s novom tekućom epohom postmodernizma, koja se prema Hallu (1990) može predočiti četirima sastavnicama:

- Moralni relativizam – stanje u kojem se smatra da je ono što je ispravno diktirano kulturom, socijalnim položajem i situacijom;
- Autonomni individualizam – stanje koje pretpostavlja da moralna vlast dolazi uglavnom od pojedinca tj. iznutra;
- Narcisoidni hedonizam – stanje u kojem pojedinac biva fokusiran na egocentrični osobni užitak;
- Reduktivni naturalizam – stanje u kojem pojedinac zamjenjuje ono što je pouzdano poznato onime što se može vidjeti, čuti i empirijski istražiti.

Na kraju ovog dijela osvrnut ću se i na istraživanje Cifrića i Nikodema (2006:179), koje se nastavlja na sastavnice o kojima piše Hall, a pripada području sociologije identiteta. Autori smatraju kako je društvo danas dio razdoblja kasnog modernizma u kojemu su prisutni problemi jastva i krize identiteta, koji su indirektno povezani s formiranjem vrijednosnog sklopa mladih. Autori sistematiziraju četiri temeljna razloga krize identiteta na:

- Problematiziranje *samospoznanje* - u predmodernim društvima jastvo je uglavnom bilo transparentno i nezanimljivo, no početkom 20. stoljeća jastvo se promatra kao „unutrašnji kontinent“ koji se teško može istražiti bez stručne pomoći (psihoanaliza);
- Isticanje *ljudskog potencijala* - procesi sekularizacije kao prioritet postavljaju postizanje samoostvarenja u ovom svijetu, a ne zadovoljstvo čekanjem „onog svijeta“;
- Rastvaranje hijerarhijske društvene strukture - razvoj *individualizma i socijalne mobilnosti* otvorili su mogućnosti konstrukcije novih identiteta;
- Nova fleksibilnost u *samoodređivanju* - u predmodernim društvima identiteti su bili određivani u skladu sa strogim, postojećim i predvidljivim društvenim strukturama, a

modernističko rastvaranje tih struktura označilo je određivanje identiteta na stalno promjenjivim temeljima (Bendle, 2002:6 prema Cifrić i Nikodem, 2006:179).

Iz priloženog jasno se utvrđuju distinkcije generacija, ako se formiraju na temelju dihotomije „starijih“ i „mlađih“. Razlike među skupinama mogu se prikazati iz više perspektiva, a ovdje je fokus bio na formalističkim, historijskim i empirijskim elementima. U nastavku će se nastojati više orijentirati na specifične skupine unutar navedene dihotomije, točnije na odnos roditelj-dijete i roditelj-student.

4. Prijenos vrijednosti s roditelja na djecu

4.1. Neki modeli prijenosa vrijednosti s roditelja na djecu

Radeći distinkciju između roditelja i studenata, potrebno je osvrnuti se i na fenomen obitelji, što je tema za poseban udžbenik, koja će ovdje biti predstavljena u relevantnim crticama za rad. Sociologija obitelji, uz proučavanje strukture obitelji i njezinog povijesnog razvoja, također „istražuje način na koji se djeci određuje mjesto unutar sustava rodbinskih veza“ (Abercrombie et al., 2008:351). Neosporno je da roditelji vrše ogroman utjecaj na vlastitu djecu zauzimajući ulogu njihovog primarnog socijalizacijskog agensa. Prijenos vrijednosti unutar obitelji u ovom slučaju podrazumijeva usvajanje temeljnih ljudskih i kulturnih vrijednosti te stavova i navika za odgovorno moralno djelovanje. Osim vlastitih vrijednosti, roditelji prenose na dijete i vrijednosti okoline unutar koje žive, a proces transfera vrijednosti odvija se u tri koraka: od početnog djetetovog percipiranja ponašanja roditelja, preko shvaćanja što roditelj time poručuje do djetetove odluke o prihvaćanju ili odbijanju vrijednosti koje roditelj nastoji prenijeti (Grusec i Goodnow, 1994 prema Družinec, 2016:484).

Odgoj, razvijanje svijesti o ispravnom i pogrešnom, klasna pripadnost i djelatnost roditelja, mjesto stanovanja... sve su to elementi koji konstruiraju potencijalan pravac političkog opredjeljenja djeteta, no oformiti zakon na temelju potencijalnih uzročnih varijabli nije moguće, dok je indikacije, na temelju dosadašnjih istraživanja političkih stavova i orijentacija moguće uspostaviti te su one relativno stabilne pri generalizaciji tipova političkih orijentacija. Već prije pedeset godina, Plačko (1972:124) piše da je tadašnji odnos između roditelja i djece sve slobodniji; da su djeca postala sve više ravnopravni članovi u obitelji, a ne toliko podložnici, dok su tradicija i tradicionalne vrijednosti izgubile svoje nadmoćno značenje u odgoju. Danas, vrijednosne razlike između roditelja i djece također postoje, no stupanj razumijevanja od strane roditelja daleko je veći, a jedan od razloga može se pripisati podizanju praga opće tolerantnosti spram pluralizma identiteta u suvremenom društvu sukladno razvoju tržišnog gospodarstva. No, za razumijevanje takvog trenda ili opovrgavanja istog, ipak je potreban dublji uvid u historijski razvoj obitelji, modernizacijske procese, promjene u načinu industrijske proizvodnje i podjeli rada, organizaciju ruralnog i urbanog stila života i

mnogih drugih ekonomskih, političkih, društvenih i inih procesa koje su dovele do današnjeg „zapadnog stila života“. Dovoljno je prisjetiti se prosječne hrvatske obitelji s početka 20. stoljeća koje sjajno prikazuje Rudolf Bičanić u djelu *Kako živi narod (1936)*, što može poslužiti za usporedbu s današnjom modernom obitelji, koja je primjerice spram tog doba i te generacije, izgubila ekonomsku proizvodnu funkciju, a tradicionalne uloge članova u njoj potpuno su se zaokrenule.

Veliku ulogu kao faktor prijenosa vrijednosti s roditelja na djecu igra i roditeljski stil odgoja djece. Utvrđeno je kako različiti roditeljski stilovi dovode do razlika u ponašanju i osobinama ličnosti djece (Petani, 2011 prema Pintar 2018:289). Djeca popustljivih roditelja često su nezrela, impulzivna i bez kontrole te imaju teškoća s prihvaćanjem autoriteta. Veliki broj djece ravnodušnih roditelja zna posjedovati karakteristike niskog samopouzdanja i teškoću sa socijalnim prilagodbama, većinom su zahtjevna i neposlušna te ne sudjeluju primjereno u igri i socijalnim interakcijama. Istraživanjem je pokazano kako su djeca odgojena prema takvim odgojnim smjernicama prkosna i neprijateljski raspoložena (Žužul, 1989, Petani, 2011, prema Pintar 2018:289). Nedostatno izražena emocionalnost, preizraženi ili nepostojeći modeli restriktivnosti u pristupu djetetu, utjecaji su koji dijete čine više podložnim razvoju socioemocionalnih poteškoća u razvoju (Pintar, 2018:296). Postavlja se pitanje je li moguće uspostaviti odnos roditeljsko-odgojnog stila i kasnijih sklonosti stranačkom opredjeljenjima ili političkim orijentacijama?

Neovisno koji roditeljski stil prema shemi prevladao i postao dominantan, u procesu odgoja u tijeku je stalan prijenos vrijednosti s roditelja na djecu. To nije jednostavan proces, pišu Schönflug i Yan (2014, prema Družinec, 2016:480), a on uključuje prenositelja vrijednosti (engl. *transmitter*), recipijenta vrijednosti (engl. *transmittee*) i socijalni kontekst. Pod terminom „socijalni kontekst“ podrazumijevaju se sociodemografska i socioekonomska obilježja obitelji, među kojima osim roditeljskog stila odgoja, bivaju uključene i varijable poput mjesečnog prihoda kućanstva, broja ukućana, radnog i obrazovnog statusa roditelja, mjesta stanovanja i sl. Referirajući se na pitanje iznad, istraživanje Rohan i Zanna (1996, prema *isto*) koje je za cilj imalo utvrditi transfer vrijednosti, stavova i ponašanja roditelja na djecu te prijenos autoritarnih stavova roditelja na studente utvrdilo je znatnu pozitivnu povezanost između vrijednosti roditelja i njihove odrasle djece, odnosno istraživanjem je utvrđena transmisija konzervativnih

stavova autoritarnih roditelja na djecu (Družinec, 2016:479). Nadalje, istraživanja su pokazala da su obrazovanost i društveni status roditelja varijable od velikog značaja za prijenos vrijednosti s roditelja na dijete. Pokazalo se da roditelji sa završenim višim stupnjem obrazovanja u većoj mjeri kontroliraju slobodno vrijeme svoje djece potičući “širokoumlje i samoostvarenje”, dok roditelji s osnovnim ili srednjim obrazovanjem više vrednuju “konzervativne vrijednosti” (Aavik i Aavik, 2012 prema Družinec, 2016:482); isto istraživanje pokazalo je još kako roditelji iz srednje klase više ističu važnost dječje slobode, dok roditelji iz radničke klase svojoj djeci naglašavaju važnost poštivanja socijalnih normi; premda pojam „klasa“ nije više toliko popularan u stručnoj literaturi zbog nejasnoće njegovog izričaja, ovdje se koristi više kao faktor diferencijacije skupina za potrebe rada.

4.2. Neki oblici prijenosa političkih preferencija s roditelja na djecu

Nadovezujući se na poglavlje iznad, Hannah Arendt, jedna od najvećih suvremenih političkih mislilaca, svoj rad *Smisao politike* započinje tezom da se političko tijelo gradi na obitelji i razumije u slici obitelji (Arendt, 2012:162), dok se u klasičnoj literaturi o političkoj socijalizaciji obitelj smatra najvažnijom odrednicom stavova i ponašanja mladih (Davies, 1965; Langton, 1969; Dawson & Prewitt, 1969; Bronfenbrenner, 1979 prema Quintelier et al., 2007:3). U obitelji djeca stječu svoja prva iskustva kroz učenje, svoje okruženje prvo vide kroz oči članova svojih obitelji, dok doživljavaju reakcije obitelji na različite vanjske čimbenike. To može imati pozitivne ili negativne učinke na dječji razvoj te na njihove sklonosti i želje u budućnosti (Meade i Fairfax-Cholmeley, 2010:20).

Utjecaj roditelja utvrđen je za poprilične ishode stavova i ponašanja. Prvo, roditelji djeci prenose politička znanja, svijest, interes, norme i vrijednosti (Jaros, 1973; Langton, 1969; Valentino & Sears, 1998 prema Quintelier et al., 2007:5). Kao što je već navedeno u kasnim pedesetima (Hyman, 1959; Jennings et al., 1968 prema *isto*), obitelji uspješno prenose identifikaciju stranke (Banks i Roker, 1994. prema *isto*), glasovanje (Jennings & Niemi, 1981 prema *isto*) i preferencije glasa (Banks i sur., 1994; Westholm i Niemi, 1992

isto). Niemi, Ross i Alexander (1978 prema Quintelier et al., 2007:10) otkrili su jaču sličnost roditelja i djeteta u stavovima među studentima nego na ne-studentima. Oni ovo objašnjenje obrazlažu tvrdnjom da roditelji snažnije utječu na stavove svoje djece u obitelji s visokim socioekonomskim statusom nego u obiteljima s relativno niskim socijalno-ekonomskim statusom.

Unutar obitelji mladi uče ispunjavati prihvaćene društvene, rodne i političke uloge (Langton, 1969 prema Quintelier et al., 2007:3). Kao takav, međugeneracijski prijenos političkih stavova i ponašanja često se prikazivao kao mehanizam za osiguranje socijalne stabilnosti, što dovodi do snažne sličnosti stavova između sljedećih kohorti (Sapiro, 2004; Hooghe i Wilkenfeld 2007 prema Quintelier et al., 2007:3); no, u nekim slučajevima sličnosti dolaze do izražaja dok u nekima ne. Alternativno objašnjenje drži da roditelji i djeca imaju slične političke stavove zbog toga što je svaki član obitelji izložen istim društvenim utjecajima. Također, sličnosti u političkim stavovima mogu se objasniti istim klasnim položajem i klasnim markerima, primjerice da su roditelji i djeca izloženi sličnim medijima, da imaju prijatelje i poznanike sličnih stavova i slično (Tedin, 1974:1579). No, postoje istraživanja koja ukazuju na neovisnost povezanosti stavova i političkih orijentacija roditelja i istih kod njihove djece. Prema socijalizacijskom istraživanju Roberta Hessa i Judith Torney sa Sveučilišta u Chicagu (1967:113 prema *isto*), obitelj ima malo, ako ikakvu mogućnost prenošenja idiosinkratskih stavova. Umjesto toga, njihov utjecaj je ograničen na zauzimanje i na jačanje već konsenzualno izgrađenih stavova; dok prema istraživanju Sveučilišta u Michiganu zvanom „Prijenos političkih vrijednosti od roditelja do djece“, M. Kent Jennings i Richard Niemi (1968:174, prema *isto*) izvještavaju o relativno niskim korelacijama između roditeljskih stavova i stavova njihove adolescentske djece. Takve rezultate, koji ne pokazuju povezanosti roditeljskih i adolescentskih stavova, uz prije navedene vrijednosti proizašle iz epohe postmodernizma, moguće je protumačiti teorijom Zygmunta Baumanna, koji u svome radu uvodi koncept tekuće modernosti. Tekuća modernost je stanje u kojemu nitko nema kontrolu; to je stanje delegitimizacije kolektivnog značenja u korist individualne konstrukcije smisla (Baumann, 2011). Kolektivne izvedenice identiteta, dogmatizirane predodžbe društvenog života, nacije države, tj. strukture modernosti likvidiziraju se i poprimaju značenja koja im određuje pojedinac (Baumann, 2011 prema Jović et al. 2019:13). Iako glazbene i političke sklonosti predstavljaju dva društvena podsustava za sebe, Trbojević (2019) je u

svom istraživanju transmisije glazbenih žanrova s roditelja na studente utvrdio pozitivnu vezu između skupina u pogledu slušanja pojedinih glazbenih žanrova (konkretno klasične te rock i blues glazbe), što ukazuje da glazbeni ukus roditelja u jednom dijelu usmjerava glazbeni ukus i preferencije njihove djece.

5. Obrisi fenomena politike u radu Karla Mannheima

Hoće li mladost biti konzervativna, reakcionarna ili progresivna, ovisi (ako ne u potpunosti, barem prvenstveno) o tome hoće li postojeća društvena struktura i položaj koji oni zauzimaju pružati mogućnosti za promicanje vlastitih društvenih i intelektualnih ciljeva (Mannheim, 1952:297). Ovom tvrdnjom autor postavlja uvjet, gotovo zakon, neovisan i nadređen pojedincu; pojedinca uobličuje u ciljno-racionalno biće koji je dio društvene strukture i od nje proizlazi. Takav pogled na zbilju zasigurno je rezultat autorove pripadnosti pravcu *sociologije znanja*, koji za cilj ima utvrditi sociološke činjenice i njihov utjecaj na postupak stjecanja znanja: „društveni uvjeti određuju kategorijalnu strukturu mišljenja, pa sociologija znanja mora istraživati kolektivni značaj strukture svijesti i povijesni proces njezina oblikovanja“². Postavlja se pitanje, može li se nadindividualno postavljenim kategorijalnim strukturama mišljenja raščlaniti i predmet političkih orijentacija i stranačkih opredjeljenja pripadnika dviju generacija, u ovom slučaju roditelja i studenata?

Mannheim u svom radu (1952:314) problemu politike pristupa na potpuno drugačiji način; on se ne dotiče fenomena empirijski, ne pridaje posebna obilježja pojedinim političkim strujanjima poput ideje „lijevog i desnog“, niti opisuje povijesni tijek političkih pravaca i filozofije politike. Naprotiv, on fenomenu pristupa ponovno neovisno o pojedincu, nadosjetilno i gotovo metafizički, tvrdeći da polarne suprotnosti u jednoj epohi uvijek tumače svoj svijet jedni drugima te različite i suprotstavljene političke orijentacije postaju stvarno razumljive ako ih se promatra kao toliko različitih pokušaja ovladavanjem iste sudbine i pokušaja rješavanja društvenih i intelektualnih problema koji idu s njom. U svom kapitalnom djelu *Ideologija i utopija* (2007), Mannheim pokušava razumjeti suprotstavljene političke ideologije u bilo kojem povijesnom trenutku, no tvrdi da je podvig tomu iznimno težak zbog samog konteksta koji je također konstruiran informacijama unutar istih ideologija. Mannheim ističe društvenu klasu, lokaciju i generaciju kao najveće odrednice znanja (prema Longhurst, 1989), a pretpostavlja se da bi politička orijentacija pojedinca trebala bi biti u uskoj vezi sa sveobuhvatnim korpusom istog. Autor u navedenom djelu (Mannheim, 2007) piše da „mišljenje kojim vlada neki

² „Karl Mannheim“ (2020). Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=38666>, pristupljeno 25.05.2020.

politički stav ne može dopustiti stalno prilagođavanje novim doživljajima“, čime naglašava važnost političke ideološke konzistentnosti usprkos argumentacijama i stavovima protivnika druge političke opcije, neovisno radi li se o stranačkom udruženju ili političkoj orijentaciji na ljestvici „lijevo-desno“, a takva tvrdnja prema autorovoj klasifikaciji ideologija (Mannheim, 2007) svrstala bi se pod dio „partikularne“ ideologije u kojoj se ne želi vjerovati određenim idejama i predodžbama protivnika, spram „totalne“ ideologije koju označava ideologija neke epohe. Oba slučaja tako klasificirane ideologije mogu se preslikati na domaću povijesnu (u 20. stoljeću) i sadašnju političku scenu.

Svjesnost modernizacijskih procesa i hijerarhije moći koja se sukladno tim procesima uspostavlja i transformira, autora prve polovice 20. stoljeća Karla Mannheima dovela je do zaključka da će društvo *a priori* stremiti podjeli na više političkih struja, no među njima uvijek će se posebno isticati politička dihotomija – jedna politička struja više će težiti za promjenom (kako god bila definirana) i preraspodjelom dobara unutar društvene strukture, a druga će nastojati zadržati „tekuće politike“. Sukladno procesima demokratizacije u drugoj polovici 20. stoljeća, navedeni tipovi političkih orijentacija javljaju se u gotovo svakoj (demokratskoj) državi te se jasno profiliraju razlikujući se ponajviše u vrijednosno-ideološkim pitanjima o kojima će, uz druga dijametralno suprotna stajališta, više riječi biti u nastavku.

6. Obrisi političkih orijentacija i stranačkih opredjeljenja birača

U naslovu ovog poglavlja političke orijentacije i stranačke preferencije odnose se na cjelokupno biračko tijelo zbog toga što se polazi od prepostavke da distinkcije navedenih varijabli na razini skupina (roditelji i studenti) poprimaju isti oblik kao i one u populaciji birača. Tako se u nastavku problematiziraju pokretači koji vode birače simpatiziranju pojedine političke orijentacije i davanju povjerenja određenoj političkoj opciji na izborima.

Za bolje shvaćanje fenomena političkih orijentacija i današnje politike u širem smislu, Inglehart (prema Vujčić, 1999:157) ukazuje na postojanje tri skupine varijabli koje izazivaju političke konflikte i rascjepe u društvu:

- predindustrijske varijable - vezane uz pitanja religije, jezika, etniciteta
- industrijske varijable - vezane uz zanimanje, obrazovanje, prihode
- postindustrijske varijable - odnose se na polarizacije između materijalističkih i postmaterijalističkih vrijednosnih orijentacija

Prvi i drugi segment Inglehartove klasifikacije pojedincu je lako predočiti jer se s njima susreo na posredan ili neposredan način, dok je treći segment više apstraktan. Tako se materijalističke vrijednosti odnose na pitanja sigurnosti i obrane, stabilnosti pravnog i političkog poretka, ekonomskog rasta i maksimiziranja koristi od strane pojedinca. Nasuprot toga, postmaterijalističke vrijednosti dijametralno su suprotne. One u većoj mjeri ističu individualnu autonomiju, smanjenje socijalnoga konformizma i povećanu kritičnost prema hijerarhijskim institucijama, kao i porast pitanja vezanih uz okoliš i humanizam (Rimac i Štulhofer, 2004:290). Razlog rasta postmaterijalističkih vrijednosti Inglehart (prema Vujčić, 1999:159) vidi u širem društvenom kontekstu, odnosno usponu i ekspanziji ekonomije, dostupnosti višim razinama obrazovanja te odsutnosti općih nesigurnosti (npr. ratnih zbivanja).

Model izbora stranačke opcije opisuju O. Knutsen i E. Scarbrough (1995 prema Vujčić, 1999:162), a nazivaju ga još i konfliktnim modelom. Ovaj model dijeli neka obilježja prethodnog Inglehartovog modela. Prema ovim autorima, izbor stranke može se objasniti na osnovi tradicionalnih i novih raskola u društvu, koji dovode do političkih raskola. Njihov pojam raskola obuhvaća tri povezane pojave: prva pojava je socioekonomska i

religiozna podjela u društvu koja se može nazvati strukturalnim raskolom; druga pojava odnosi se na vrijednosne orijentacije (religiozno-sekularne, socijalno/liberalno-konzervativne i materijalističko-postmaterijalističke), dok se treća pojava tiče političke potpore određenoj stranci pri čemu se raskol politički institucionalizira. Što se tiče povezanosti političkih orijentacija i stranačkih opredjeljenja, radom R. Ingleharta i H. Klingemanna (1976 prema Vujčić, 1999:164) ustanovljeno je da u zemljama zapadne Europe ideološko osjećanje građana na ljestvici lijevo-desno odražava prije svega stranačku priklonjenost više nego preferencije koje se odnose na političke probleme ili vrijednosne orijentacije. Njihova je analiza pokazala da lijevo-desno samoopredjeljenje ima značajnu vrijednosnu komponentu u svakoj zemlji, ali su korelacije sa stranačkim identitetom (izborom stranke) bile barem dvostruko veće.

Promatrajući domaću političku scenu, istraživanje strukture hrvatskog političkog prostora (Karajić, 2000 prema Maldini, 2005:92) iznijelo je tri zasebne političke orijentacije: političku ljevicu, politički centar i političku desnicu; a ono pokazuje da je identifikacija s određenom političkom orijentacijom temelj razlikovanja pri stvaranju stavova o osnovnim političkim pitanjima (demokracija, politička participacija, povjerenje u institucije), ekonomskim pitanjima (odnos prema državnim i regulativnim mehanizmima, privatizaciji i osobinama hrvatskih poduzetnika) te kulturnim pitanjima (vrijednosti, ekološko ponašanje). Iako je od istraživanja prošlo dvadeset godina, poistovjećivanje stranaka i glasača s tri tipa političke orijentacije u javnom prostoru postoji i danas (donekle u manjoj mjeri), dok se uz navedena pitanja prema kojima je prisutno razilaženje pobornika određenih političkih orijentacija pojavljuju nove teme od interesa poput društvenog raslojavanja, održivog razvoja, ekologije, rodni ravnopravnosti, održivosti postojećih modela politike, distribucije ekonomske moći i dr.

Istraživanje koje je proveo Maldini (2005:88) pokazalo je da biračko tijelo u hrvatskom društvu izrazito obilježava percepcija političkih stranaka na osnovi političko-vrijednosnih i ideoloških obrazaca; racionalno-interesno opredjeljenje gotovo potpuno izostaje, dok se političke stranke među građanima profiliraju znatno više na osnovi odnosa vlast-opozicija nego na osnovi njihova političkoga programa. Zdravorazumsko razmišljanje za dodjelu legitimiteta određenoj političkoj stranci na izborima bilo bi da se taj proces odvija na temelju programa političkih stranaka i poboljšanju vlastite dobrobiti (pojedince). Ciljno-racionalnim djelovanjem, pojedinac prosuđuje koja opcija bi bila njemu najkorisnija za

svladavanje svakodnevice te sukladno prosudbi, istoj daje svoje povjerenje (Jović et al., 2019:16) No, rezultati istog istraživanja dobiveni analizom varijance provedeni na populaciji građana grada Zaprešića kojim se ispitivala usklađenost stranačkih predizbornih obećanja s biračkim preferencijama pokazali su kako od 32 tvrdnje (sastavnica političkih programa različitih stranaka), samo dvije pokazuju statistički značajnu razliku u odnosu na biračke preferencije. Drugim riječima, samo dvije tvrdnje pokazale su povezanost s preferencijama birača, što vodi prema zaključku da politički program igra minornu ili gotovo nikakvu ulogu u stranačkom opredjeljenju pojedinca na izborima. Ipak, suvremena istraživanja (Henjak, 2017:79) ističu pad izborne participacije i osjetan porast podrške novim strankama, čime se ukazuje da je dio birača odlučio biti izvan strukture političkih rascjepa utemeljenih na identitetskim, vrijednosnim i ideološkim polarizacijama koji dijele populaciju glasača u Hrvatskoj na ljevicu i desnicu te da stranački sustav uspostavljen devedesetih godina više nije sposoban reprezentirati velik broj birača koji se stoga pasiviziraju ili traže nove opcije u izborima. Primjerice, na izborima 2015. i 2016. godine pojavili su se novi politički akteri poput Mosta i Živog zida, dok je veliki rezultat na parlamentarnim izborima u 2020. godini ostvarila platforma Možemo! i DP Miroslava Škore. Navedene stranke na prošlim i prethodnim izborima nastupile su s idejama i porukama koje se ne mogu svrstati u dosadašnji obrazac političkih podjela utemeljenim na vrijednosno-ideološkim pitanjima, a daljnja analiza (Henjak, 2018:383) pokazuje da je podrška novim strankama u većoj mjeri rezultat odvajanja dijela birača od strukture tradicionalnih rascjepa te rezultat mobilizacije birača novim političkim pitanjima.

Iz analiza provedenih na anketnim podacima prikupljenim za parlamentarne izbore iz 2015. i 2016. godine (Hrenjak, 2019:421) vidljivo je da mlađi birači za razliku od „starijih“ pokazuju visoku sklonost izbornoj apstinenciji i da je podrška novim strankama koje nastupaju kao kritičari postojećeg sustava izraženija među mlađim biračima, koji se pritom odbijaju poistovjetiti s lijevim ili desnim političkim identitetom. Budući da je u Hrvatskoj sadržaj lijevoga i desnoga političkog identiteta u javnosti gotovo potpuno povezan s odnosom prema povijesti, religiji, tradiciji i modernosti (Jou, 2010 prema Hrenjak, 2018:403), nedostatak ideološke identifikacije upućuje na to da birači novih stranaka nisu uklopljeni u tradicionalne rascjepe koji obilježavaju hrvatsku politiku od 1990. godine.

7. Empirijsko istraživanje

7.1. Ciljevi istraživanja

Opći cilj istraživanja je istražiti odnos između političkih preferencija studenata Sveučilišta u Zagrebu i njihovih roditelja, a aspekt s kojeg se istraživana pojava namjerava promatrati odnosi se na sličnosti i razlike u njihovim političkim orijentacijama i stranačkim opredjeljenjima. Uz generalni cilj, nastoji se utvrditi razlika između odabranih sociodemografskih obilježja ispitanika (spol, sastavnica sveučilišta) ovisno o političkim preferencijama studenata i njihovih roditelja. Svrha ovog orijentacijskog istraživanja je proširiti znanje o pojavi koja je predmet istraživanja, odnosno preispitati mogućnost prijenosa dominantnih političkih vrijednosti s roditelja na studente. Također, rezultati istraživanja odgovorit će na pitanje je li moguće povezati političke preferencije s određenom generacijom u sklopu generacijskog modela Karla Mannheima ili je za interpretaciju rezultata primjereniji neki drugi teorijski model.

7.2. Hipoteze

Referirajući se na generacijsku teoriju kojom se tvrdi da su ljudi rođeni u određenom periodu obdareni zajedničkim položajem u povijesnoj dimenziji društvenog procesa čime se stvaraju specifični obrasci iskustva i mišljenja (Mannheim, 1952:289), glavna pretpostavka rada ističe da se studenti kao relativno novi sudionici u izbornom procesu razlikuju od svojih roditelja po pitanju političkih orijentacija i stranačkih opredjeljenja. Iz razloga eksplorativnog istraživanja, navedena varijacija neće biti uobličena „tvrdim“ hipotezama, već će se u raspravi pokušati elaborirati dobivene rezultate u skladu s teorijskim osnovama rada i dosadašnjim istraživanjima bliskog tematskog opusa.

7.3. Metoda istraživanja i mjerni instrument

Za potrebe rada, koncept „političke preferencije“ koji obuhvaća širok skup političkih želja i uvjerenja te je neizostavan dio društvenog i povijesnog konteksta, operacionaliziran je

putem dvije varijable – političke orijentacije i stranačkog opredjeljenja. Operacionalizacija konstrukta političke orijentacije preuzeta je od „Barometra hrvatskoga društva“³ kojim se u razdoblju od 2014. do 2016. godine u sklopu Instituta društvenih znanosti Ivo Pilar prikupljala određena građa raznog tematskog raspona na populaciji Republike Hrvatske. Konstrukt političke orijentacije studenata mjerena je ljestvicom od 0 - što označava izrazito lijevo, do 10 - što označava izrazito desno, dok je naklonjenost pojedinoj političkoj opciji studenata i njihovih roditelja (prema iskazima studenata) mjerena pitanjem: „Da se danas održavaju parlamentarni izbori, što mislite za koju političku opciju biste glasovali Vi osobno/Vaš otac/Vaša majka?“. Sukladno pitanju postavljena je lista dominantnih hrvatskih stranaka i opcija „Netko drugi. Tko?“, a rezultati te opcije naknadno su kodirani i pridodani listi.

Mjera u kojoj je obitelj utjecala na formiranje studentskih političkih stavova mjerena je u obliku Likertove ljestvice (od 1 – nimalo nije utjecala, do 5 – jako je utjecala) pitanjem: „tko je i u kojoj mjeri utjecao na formiranje Vaših političkih stavova?“, a osim jedinice obitelji, varijablu su činile jedinice: „vi osobno (životnim iskustvom)“, „prijatelji/ce“, „političari“, „profesori“, „mediji“. Analiza pouzdanosti ljestvice koja mjeri konstrukt političke orijentacije studenata i roditelja provjerena je Cronbachovim Alpha koeficijentom koji iznosi 0.747 čime je zadovoljena i ta valjanost konstrukta.

7.4. Uzorak

Podaci su prikupljeni pomoću upitnika metodom ankete u online formi preko platforme za izradu upitnika *Surveygizmo*⁴; dok se željenim sudionicima istraživanja pristupilo putem društvenih mreža, prvenstveno velikim studentskim Facebook grupama, zatim pojedinačno prijateljima, poznanicima i administratorima svih Facebook grupa fakulteta traženog uzorka koji su prosljedili upitnik svojim kolegicama i kolegama.

Uzorak istraživanja sastavljen je od djela populacije studenata s četiri sastavnice Sveučilišta u Zagrebu: biomedicinske, tehničke, društveno-humanističke i umjetničke

³ Političke orijentacije i izbor (2015), Pilarov Barometar hrvatskog društva, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, <http://barometar.pilar.hr/rezultati-2015/2015-07-01-12-31-41/osnovne-orijentacije.html>, pristupljeno 2.8.2020.

⁴ *za čije korištenje zahvaljujem konzultantskoj i komunikacijskoj agenciji *Equestris* na izlasku u susret

sastavnice; ravnomjernog omjera spram one u populaciji s ostvarenim brojem od 500 studenata. Uzorak je biran iz populacije studenata Sveučilišta u Zagrebu pri čemu su četiri sastavnice dio uzorka, dok su ostale sastavnice isključene i nisu dio uzorka poput one biotehničke (Agronomski fakultet, Prehrambeno-biotehnološki i Šumarski fakultet) i prirodoslovne (Prirodoslovno-matematički fakultet) sastavnice, iz razloga što isključene sastavnice broje najmanje fakulteta, ali i zbog umjerenog preklapanja studijskog programa s uključenim sastavnicama. Upitniku je pristupilo 867 ispitanika, od kojih 367 nije ispunilo upitnik do kraja ili nisu odgovorili na neka pitanja; iz tog razloga završna brojka uzorka iznosi 500 ispitanika. U sljedećoj tablici vidljiv je odnos obilježja dobivenog uzorka i parametara populacije prema Nacionalnom istraživanju „EUROSTUDENT VI“ iz 2019. godine koje je pružilo uvid u sociodemografske i socioekonomske karakteristike studentske populacije (Rimac et al., 2019):

Odabrane sociodemografske				
karakteristike studenata		Uzorak	Populacija	Odstupanje
pojedinih sastavnica		(%)	(%)	($\mu(\%)-$
Sveučilišta u Zagrebu				n($\% =$%)
<i>Sastavnica</i> <i>Sveučilišta</i> <i>u Zagrebu</i>	Biomedicinska	10.8	10.8	/
	Tehnička	26	26	/
	Društveno- humanistička	61	61	/
	Umjetnička	2.2	2.2	/
<i>Spol</i>	Muški	28	38.9	10.9
	Ženski	72	60.7	11.3
	Neopredijeljeni	/	0.4	0.4
<i>Tip</i>				
<i>studenta</i> <i>prema</i> <i>programu</i> <i>plana</i> <i>nastave</i>	Redoviti student	92,4	72	20.4
	Izvanredni student	7,6	28	21.4
<i>Stupanj</i> <i>studija</i>	Preddiplomski	52,6	52,8	0.2
	Diplomski i integrirani	45,4	46,4	1

Poslijediplomski	2	0,8	1.2
------------------	---	-----	-----

Omjer sudionika istraživanja ovisno o sastavnicama Sveučilišta zadovoljava raspodjelu istih u populaciji, dok je omjer studenata ovisno o stupnju studija (preddiplomski, diplomski i poslijediplomski studij) gotovo identičan; omjeri koji nisu zadovoljeni kao što su u populaciji odnose se na spol sudionika i tip studenta prema programu plana nastave (redovni i izvanredni). Pri uzorkovanju težilo se postignuću kvotnog neprobabilističkog uzorka. Iako je uzorak zadovoljio određene kvote populacije, neke ipak nisu postignute; stoga se tip uzorka može definirati kao prigodni.

7.6. Postupak i nedostaci istraživanja

Prikupljanje podataka provedeno je u periodu od 5. do 17. travnja. Kako bi etično postupanje tijekom istraživanja bilo osigurano, upitnik je u potpunosti bio anonimn a te se ni u kojem trenutku nije otkrivao identitet studenta. Također, sudionici su bili slobodni u bilo kojem trenutku odustati od ispunjavanja upitnika i preskočiti eventualno neugodna pitanja, te im je objašnjeno da će se njihovi podaci koristiti isključivo za statističke analize na grupnoj razini.

Sukladno neprobabilističkom tipu uzorka većina intervalnih i omjernih varijabli unutar upitnika nije postigla normalnost distribucije, stoga je u radu korišten niz neparametrijskih testova neovisnosti povezanosti varijabli i razlika između skupina. Na temelju ljestvice osobne i roditeljske političke orijentacije formirane su tri skupine („lijeva“, „centar“, „desna“) ovisno o odgovoru ispitanika, čime su zanemarene istančane razlike između intervala odgovora. Također, za jednostavniju interpretaciju podataka i usuglašavanje s taksonomijom dosadašnjih teorija i koncepata, tip političke orijentacije „niti lijevo niti desno“ zamijenjen je pojmom „politički centar“. Pri izjašnjavanju stranačkog opredjeljenja, stranke s frekvencijom odgovora manjom od 10 grupirane su pod „Ostalo“ i čine 9 % ukupnog uzorka. Podaci o političkoj orijentaciji i stranačkom opredjeljenju roditelja prikupljeni su prema iskazima studenata, a ne roditelja samih, čime je jednim dijelom narušena vjerodostojnost podataka. Premda velika većina populacije koristi društvene mreže putem kojih se moglo pristupiti upitniku, izostavljen je onaj dio populacije koji ne koristi društvene mreže poput *Facebooka*, *Messengera* i *WhatsApp* i koji tako nije mogao pristupiti upitniku.

9. Rezultati

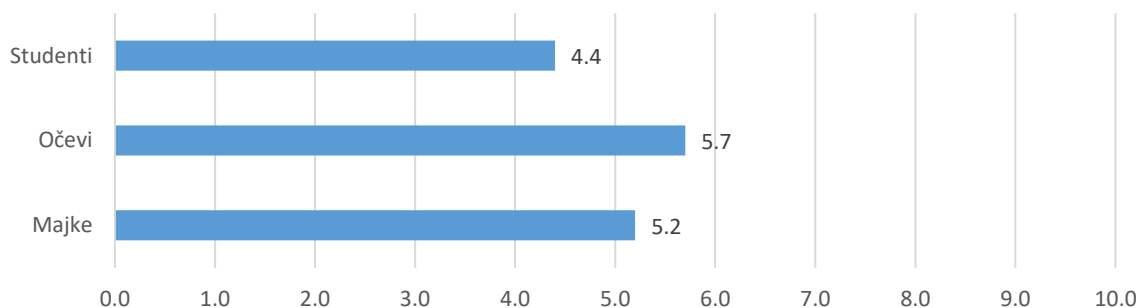
Rezultati istraživanja izložit će se u dva poglavlja. Na početku svakog poglavlja prikazat će se deskriptivan dio koji pobliže opisuje varijable od interesa. Nakon prikaza deskriptivnih podataka u većini slučajeva slijede neparametrijski testovi kojima se nastoje potkrijepiti podaci iz grafova. U prvom dijelu prikazat će se distribucija frekvencija podataka vezanih uz političke orijentacije i stranačka opredjeljenja skupina, dok će se u drugom dijelu prikazati povezanosti nekih sociodemografskih obilježja studenata i njihovih roditelja s obzirom na zavisne varijable.

9.1. Politička orijentacija studenata, njihovih majki i očeva

Kod varijabli političke orijentacije mjerene ljestvicom od iznimno lijevo (0) do iznimno desno (10) nije postignuta normalna distribucija; Shapiro-Wilk test normalnosti distribucije signifikantan je kod sve tri skupine (roditelja i studenata). Iz tog razloga razlika između pojedinih skupina spram zavisnih varijabli utvrđivala se relevantnim neparametrijskim testovima.

Rezultati političke orijentacije, mjerene ljestvicom od iznimno lijevo (0) do iznimno desno (10) u kojoj 5 označava „politički centar“, pokazuju da su studenti u prosjeku malo više lijevo politički orijentirani, dok su majka, a posebno otac više desno politički orijentirani. Aritmetičke sredine skupina prikazane su sljedećim grafom:

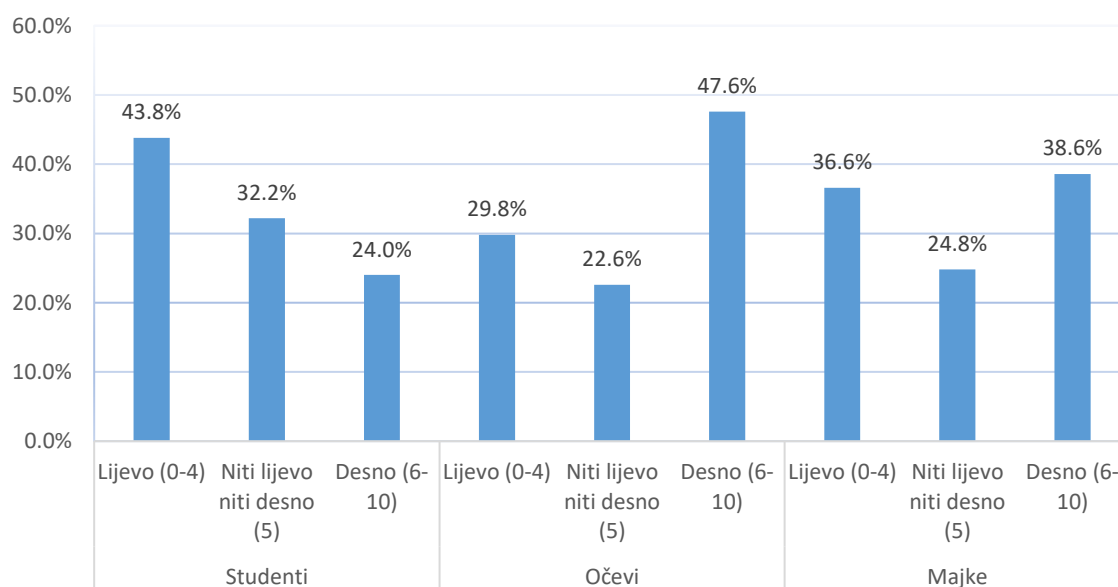
Grafikon 1. Političke orijentacije studenata i njihovih očeva i majki

Izvor: istraživanje autora

Zbog jednostavnije vizualizacije podataka, varijabla političke orijentacije mjerena ljestvicom od 0 do 10 rekodirana je u kategorijalnu varijablu pri čemu su vrijednosti na ljestvici od 0 do 4 pripojene skupini „lijeve“ političke orijentacije, zatim ispitanici koji su na ljestvici političke orijentacije odabrali „5“ formirani su u skupinu „političkog centra“ (iako je u upitniku ta opcija slovila „niti lijevo niti desno“), dok su ispitanici koji su na ljestvici odabrali vrijednosti od 6 do 10 formirani u skupinu „desne“ političke orijentacije. Na uzorku od 500 studenata, omjeri tipiziranih političkih orijentacija studenata i njihovih roditelja u postocima izgledaju na sljedeći način:

Grafikon 2. Prikaz tipova političkih orijentacija studenata, majki i očeva

Izvor: istraživanje autora

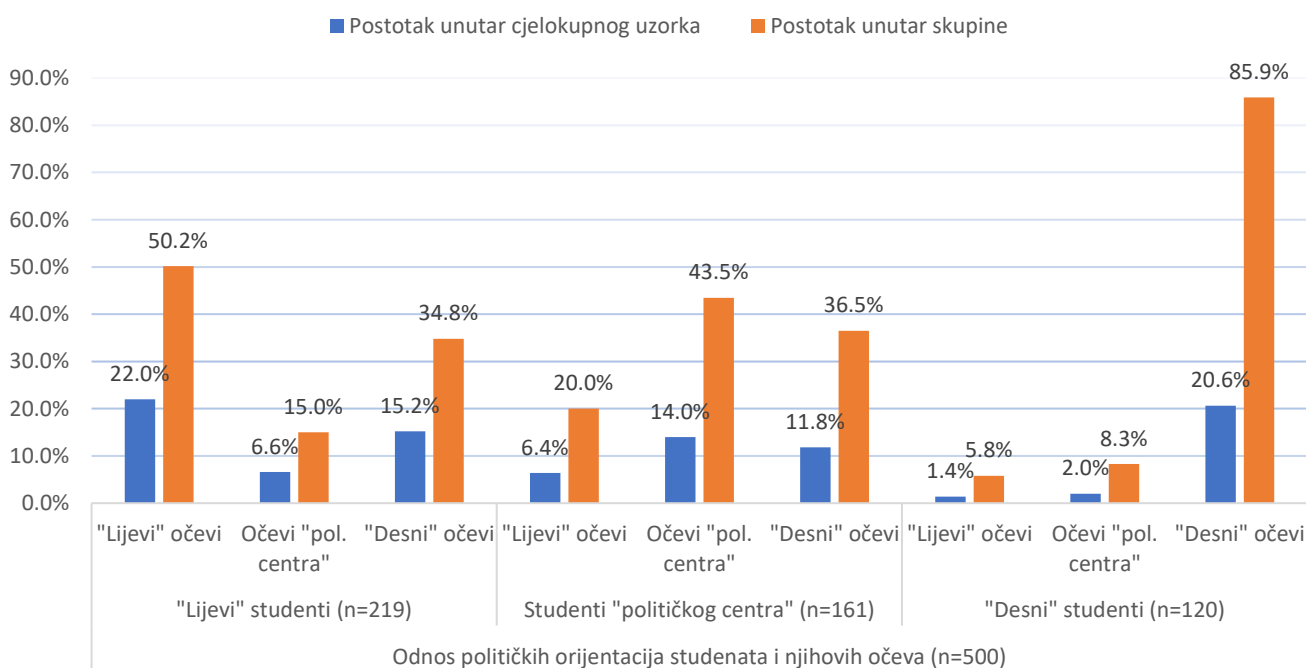
Iz grafa je vidljivo da su studenti, u usporedbi sa svojim roditeljima, u prosjeku više „lijevo“ i „centralno“ politički orijentirani, dok roditeljima u većoj mjeri pripisuju „desnu“ političku orijentaciju. Pearsonov r koeficijent pokazuje značajnost u odnosu svih skupina ($p < .05$):

- Studenata i očeva - $r = .38$, što ukazuje na slabu korelaciju varijabli
- Studenata i majki - $r = .45$, što ukazuje na umjerenu korelaciju varijabli
- Očeva i majki - $r = .66$, što ukazuje na umjerenu korelaciju varijabli

Vjerojatnost povezanosti između tipova političkih orijentacija studenata, majki i očeva predočen je i Hi-kvadrat testom neovisnosti varijabli između skupina:

- Studenata i očeva - $\chi^2(4,500)=155.04$, $p<.05$, s Cramerovim $V=.39$ što ukazuje na visoku povezanost između varijabli, a distribucija podataka vizualizirana je sljedećim grafom:

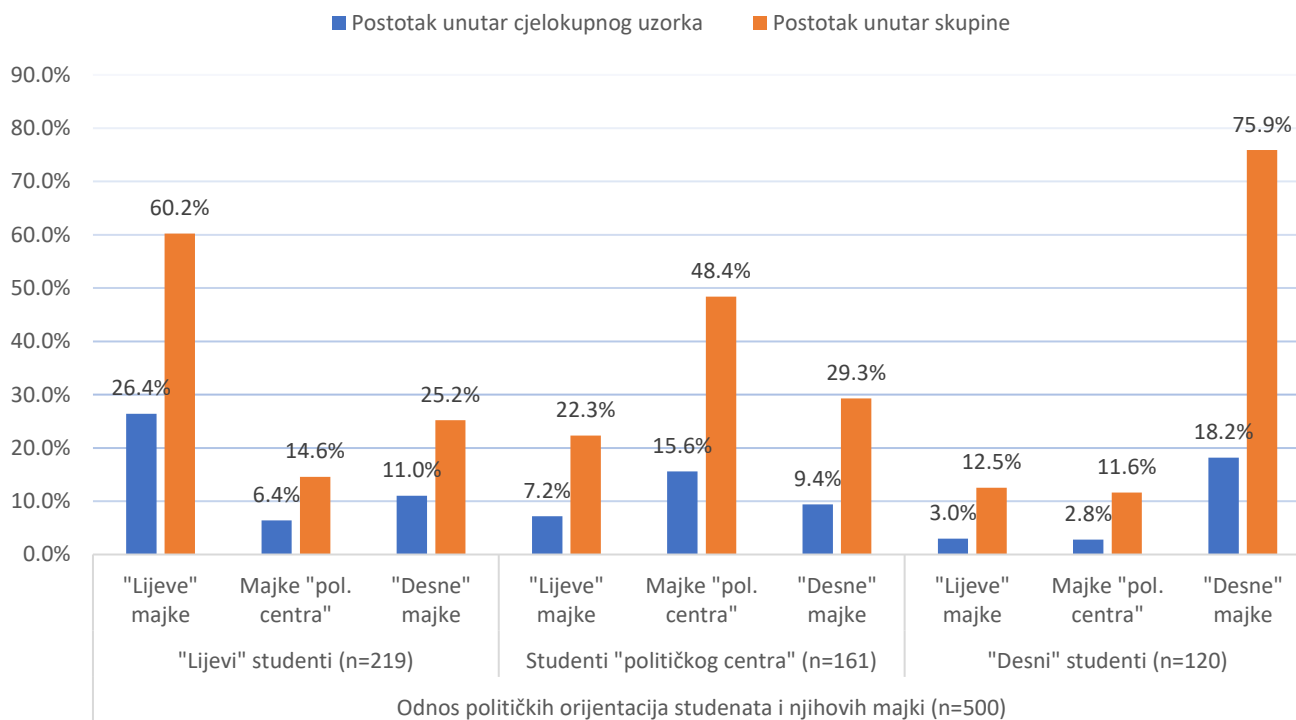
Grafikon 3. Odnos tipova političkih orijentacija studenata i očeva

Izvor: istraživanje autora

- Studenata i majki - $\chi^2(4,500)=172.42$, $p<.05$, s Cramerovim $V=.41$ što ukazuje na visoku povezanost između varijabli, a distribucija podataka vizualizirana je sljedećim grafom:

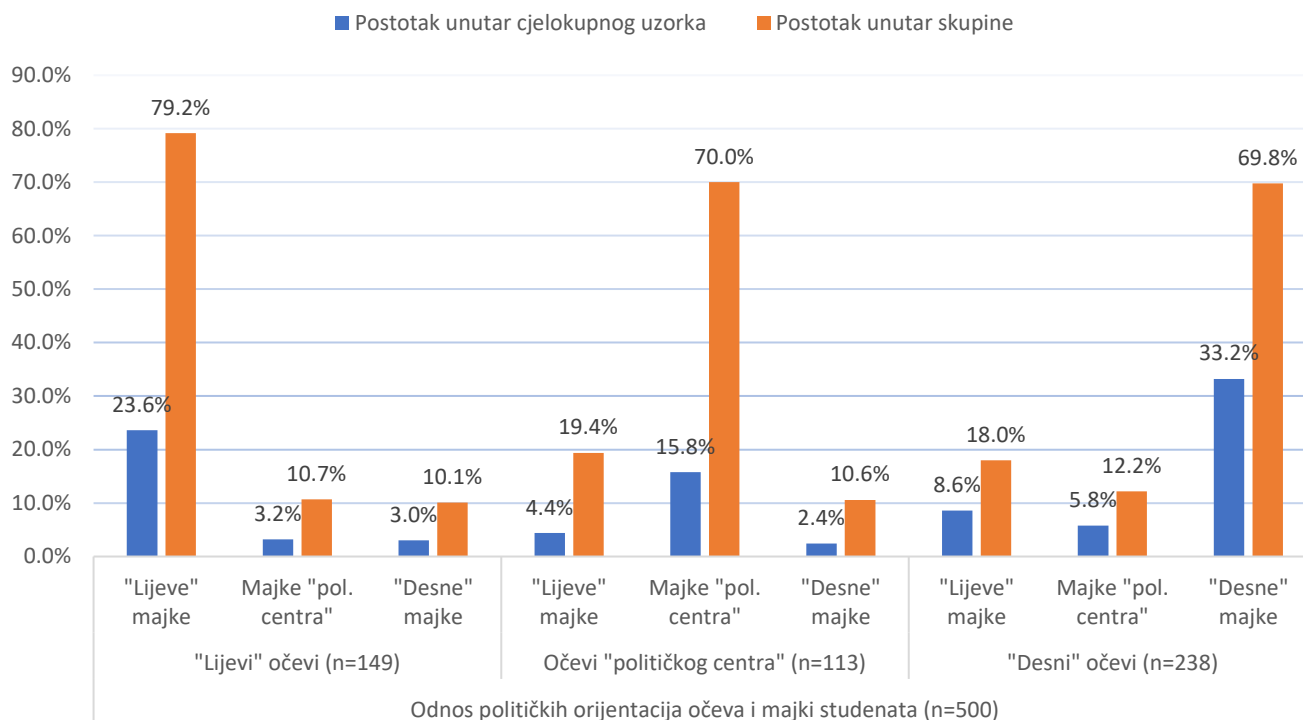
Grafikon 4. Odnos tipova političkih orijentacija studenata i majki

Izvor: istraživanje autora

- Očeva i majki - $\chi^2(4,500)=339.3, p<.05$, s Cramerovim $V=.58$ što ukazuje na vrlo visoku povezanost između varijabli, a distribucija podataka vizualizirana je sljedećim grafom:

Grafikon 5. Odnos tipova političkih orijentacija očeva i majki studenata

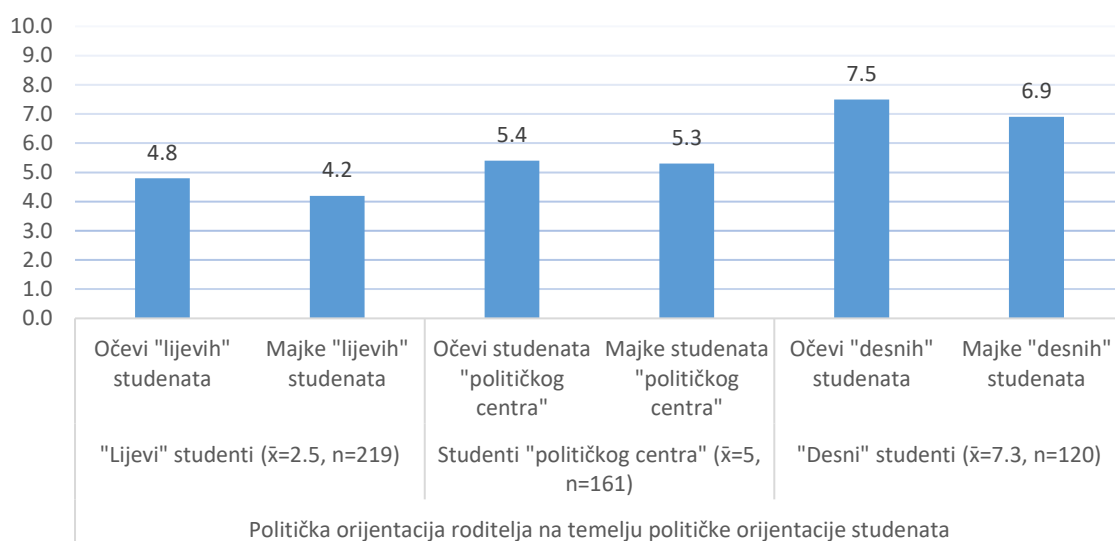

Izvor: istraživanje autora

Iz prikazanih grafova vidljivo je umjereno preklapanje lijeve političke orijentacije i političkog centra kod studenata i njihovih roditelja, dok desna politička orijentacija u većoj mjeri bilježi preklapanje kod istih skupina. Veće vrijednosti pearsonove korelacije i Cramerovog V koeficijenta u odnosu političkih orijentacija očeva i majki govore o većoj sinkronizaciji u distribuciji podataka nego što je slučaj kod studenata i očeva ili studenata i majki. Zanimljivost u rezultatima prikazuje najveće podudaranje majki i očeva „lijeve“ političke orijentacije, a ne „desne“ kao što je slučaj u odnosu studenata i njihovih roditelja.

Sljedeći graf prikazuje odnos tipiziranih političkih orijentacija studenata te pripadajuću političku orijentaciju očeva i majki. Vrijednosti u grafu predstavljaju aritmetičku sredinu skupina na ljestvici od 0 – iznimno lijevo do 10 – iznimno desno, u kojoj „5“ označava politički centar:

Grafikon 6. Prikaz političkih orijentacija majki i očeva na temelju tipizirane političke orijentacije studenata

Izvor: istraživanje autora

Iz navedenog grafa vidljivo je određeno preklapanje političkih orijentacija skupina, pogotovo kada je riječ o „desnoj“ političkoj orijentaciji, dok studenti „političkog centra“ u većoj mjeri opisuju svoje roditelje kao blago „desno“ politički orijentirane. Točnije, studenti koji na ljestvici političke orijentacije zauzimaju ocjene od 0-4 u prosjeku bilježe ocjenu 2,5 na ljestvici te opisuju svoje roditelje kao lijevo politički orijentirane, no blaže (4.8 i 4.2). Zatim, studenti koji na ljestvici političke orijentacije zauzimaju ocjenu 5 (politički centar) ocjenjuju svoje roditelje malo više „desno“ (5.4 i 5.3). Zaključno, studenti koji na ljestvici političke orijentacije zauzimaju ocjene od 6 do 10 u prosjeku zauzimaju ocjenu 7,3 na ljestvici te opisuju svoje roditelje kao „desno“ politički orijentirane, oca u prosjeku više (7.5) nego majku (6.9).

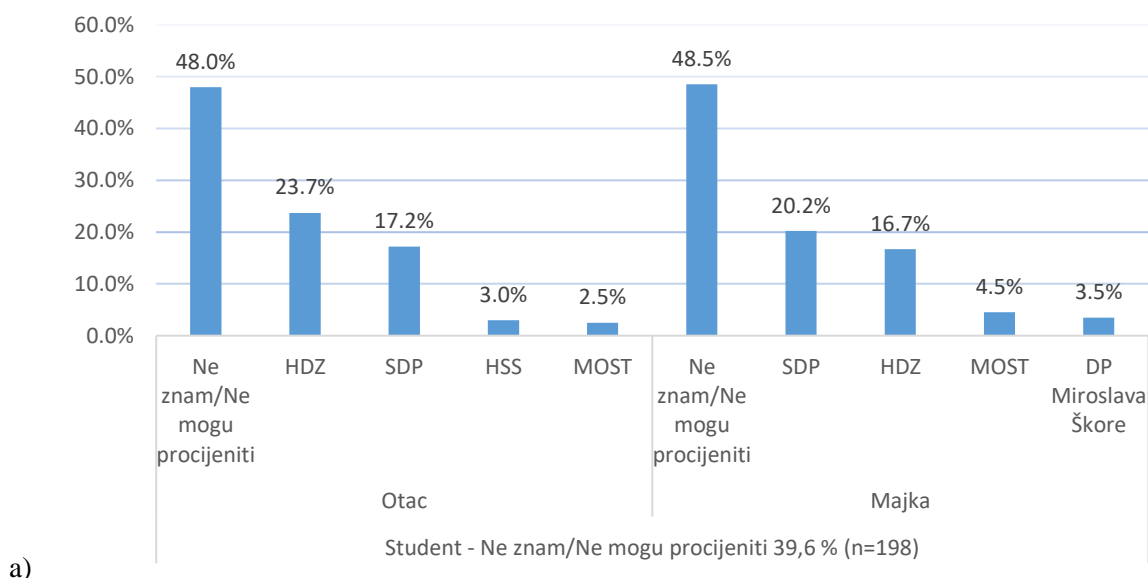
Kako bi se razlika između tipova političke orijentacije kod studenata ovisno o opisivanju političke orijentacije očeva i majki mogla statistički potvrditi te potkrijepiti grafove iznad, proveden je Kruskal-Wallis test razlika između skupina. Test je pokazao signifikantnost u oba slučaja:

- Tipizirane političke orijentacije studenata i ocjenjivanja političke orijentacije očeva - $H(2,500)=97.3$, $p<.05$
- Tipizirane političke orijentacije studenata i ocjenjivanja političke orijentacije majki - $H(2,500)=113.9$, $p<.05$

9.2. Stranačko opredjeljenje studenata, njihovih majki i očeva

Sljedeći grafovi prikazuju segmentaciju stranačkih opredjeljenja očeva i majki ovisno o studentskoj stranačkoj preferenciji, a grafovima je prikazano pet najzastupljenijih stranaka prema broju glasova tj. prema frekvenciji rezultata. Istaknuti grafovi odnose se na stranke koje broje frekvenciju birača (studenata) veću od n=10:

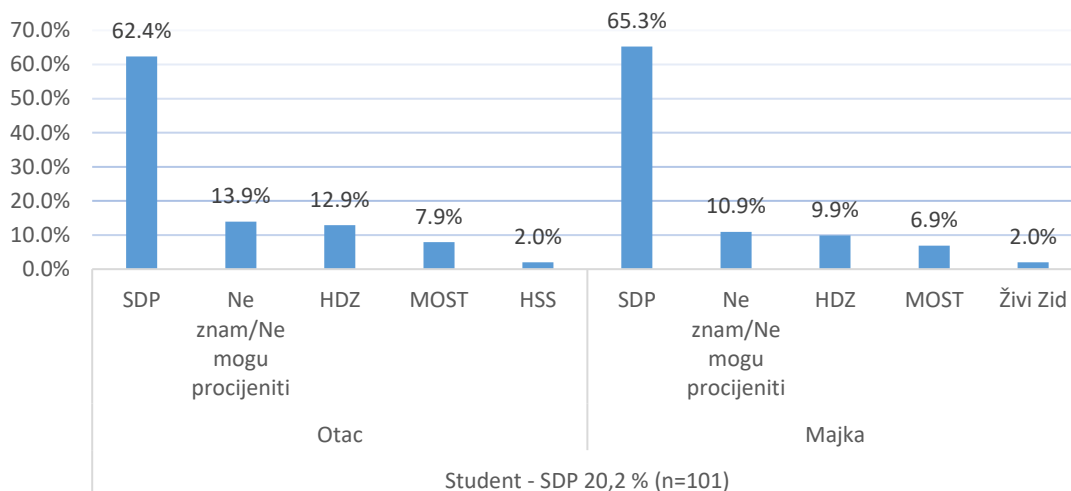
Grafikon 7. Segmentacija stranačkih opredjeljenja očeva i majki s obzirom na specifično stranačko opredjeljenje studenata – „Ne znam/ne mogu procijeniti“

Izvor: istraživanje autora

Iz navedenog grafa vidljivo je da 39.6 % (najveći postotak studenata) „Ne zna/ne može procijeniti“ vlastitu stranačku preferenciju na izborima te da unutar te podskupine otac i majka u gotovo 50 % slučajeva zauzimaju istu poziciju, zatim slijede stranke HDZ i SDP koje unakrsno prate sličnu distribuciju kod oba roditelja.

Grafikon 8. Segmentacija stranačkih opredjeljenja očeva i majki s obzirom na specifično stranačko opredjeljenje studenata – „SDP“

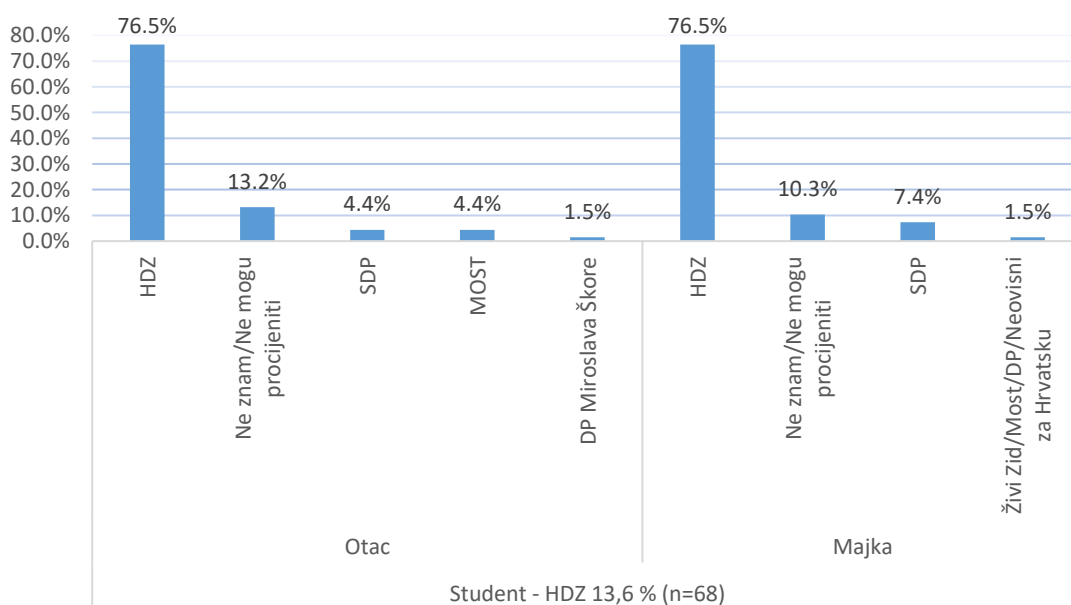

b)

Izvor: istraživanje autora

Iz navedenog grafa vidljivo je da 20.2 % studenata na izborima preferira političku stranku SDP te da unutar te podskupine otac i majka većinom zauzimaju sličnu poziciju, zatim slijede opcije „Ne znam/ne mogu procijeniti“, HDZ i Most, koje su malo izraženije kod očeva nego kod majki.

Grafikon 9. Segmentacija stranačkih opredjeljenja očeva i majki s obzirom na specifično stranačko opredjeljenje studenata – „HDZ“

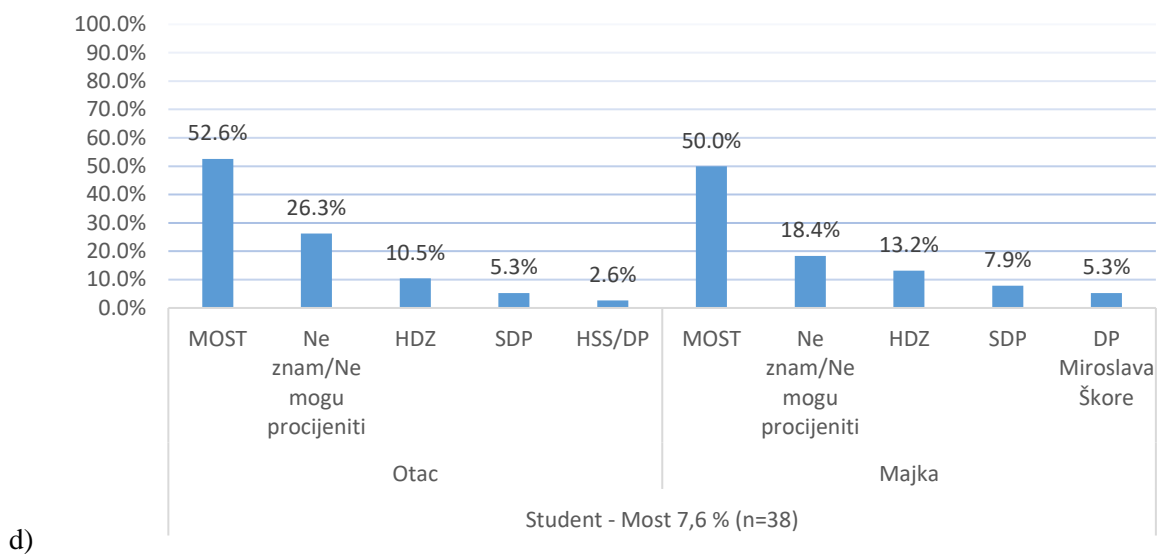

c)

Izvor: istraživanje autora

Iz predočenog grafa vidljivo je da 13.6 % studenata preferira političku stranku HDZ te da unutar te podskupine otac i majka većinom zauzimaju identičnu dominantnu stranačku sklonost, zatim slijedi opcije „Ne znam/ne mogu procijeniti“ te SDP.

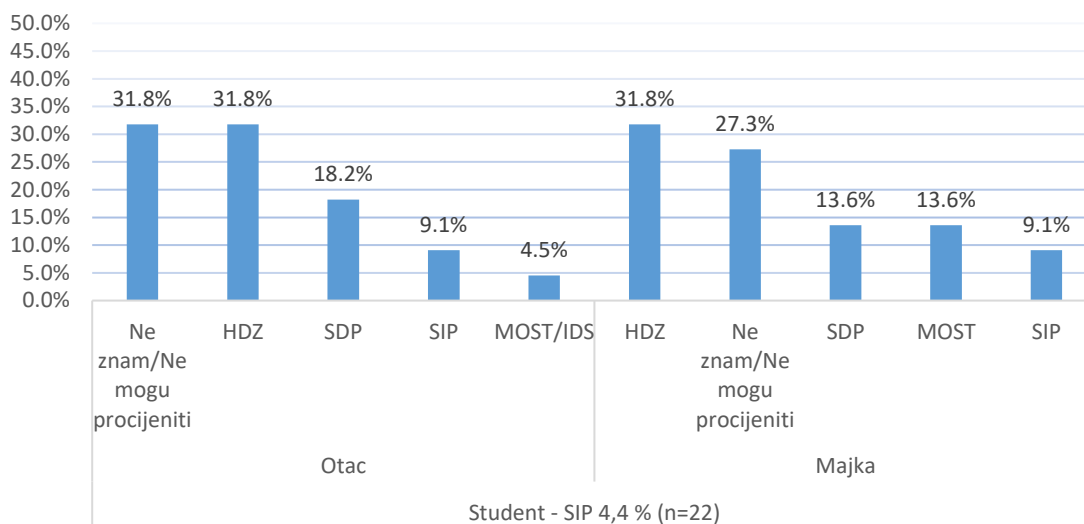
Grafikon 10. Segmentacija stranačkih opredjeljenja očeva i majki s obzirom na specifično stranačko opredjeljenje studenata – „MOST“

Izvor: istraživanje autora

Iz predočenog grafa vidljivo je da 7.6 % studenata preferira političku stranku Most te da unutar te podskupine otac i majka većinom zauzimaju sličnu dominantnu stranačku sklonost, zatim slijedi opcija „Ne znam/ne mogu procijeniti“ koja je izraženija kod očeva, te HDZ koja je blago izraženija kod majki.

Grafikon 11. Segmentacija stranačkih opredjeljenja očeva i majki s obzirom na specifično stranačko opredjeljenje studenata – „SIP“

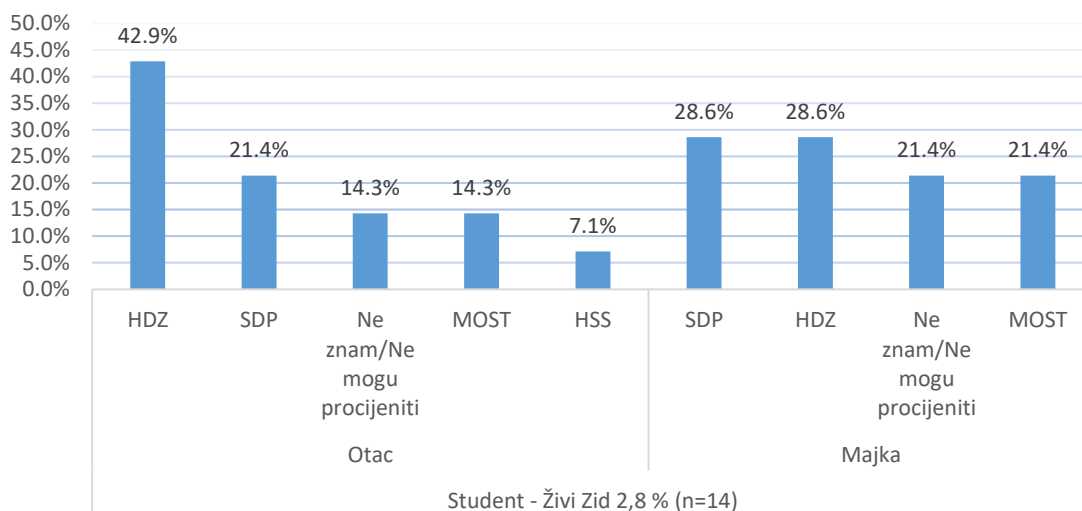

e)

Izvor: istraživanje autora

Graf iznad pokazuje da 4.4 % studenata preferira političku stranku SIP te da unutar te podskupine otac i majka, spram prethodnih grafova, preferiraju drugu dominantnu stranku; dotična podskupina studenata za očeve većinom „Ne zna/ne može procijeniti“ stranačku preferenciju ili smatraju da daju povjerenje stranci HDZ, dok se kod majki ističe HDZ kao dominantna stranačka preferencija.

Grafikon 12. Segmentacija stranačkih opredjeljenja očeva i majki s obzirom na specifično stranačko opredjeljenje studenata – „ŽIVI ZID“

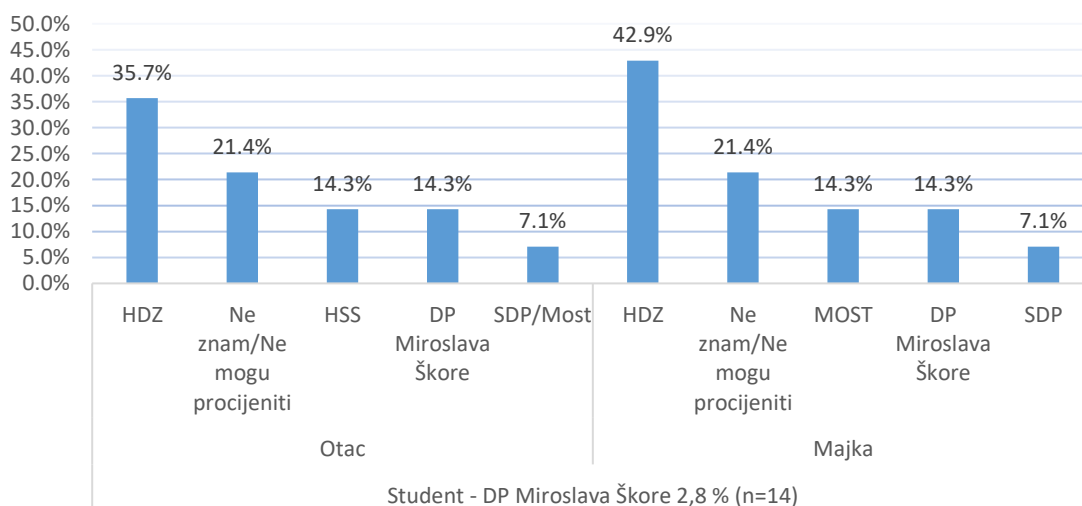

f)

Izvor: istraživanje autora

Graf iznad pokazuje je da 4.4 % studenata preferira političku stranku ŽIVI ZID te da unutar te podskupine otac i majka također u najvećoj mjeri preferiraju drugu stranku; dotična podskupina studenata za očeve u najvećoj mjeri smatra da preferiraju stranku HDZ, dok se kod majki podjednako ističe HDZ i SDP koji čine većinsku stranačku preferenciju.

Grafikon 13. Segmentacija stranačkih opredjeljenja očeva i majki s obzirom na specifično stranačko opredjeljenje studenata – „DP Miroslav Škoro“

g)

Izvor: istraživanje autora

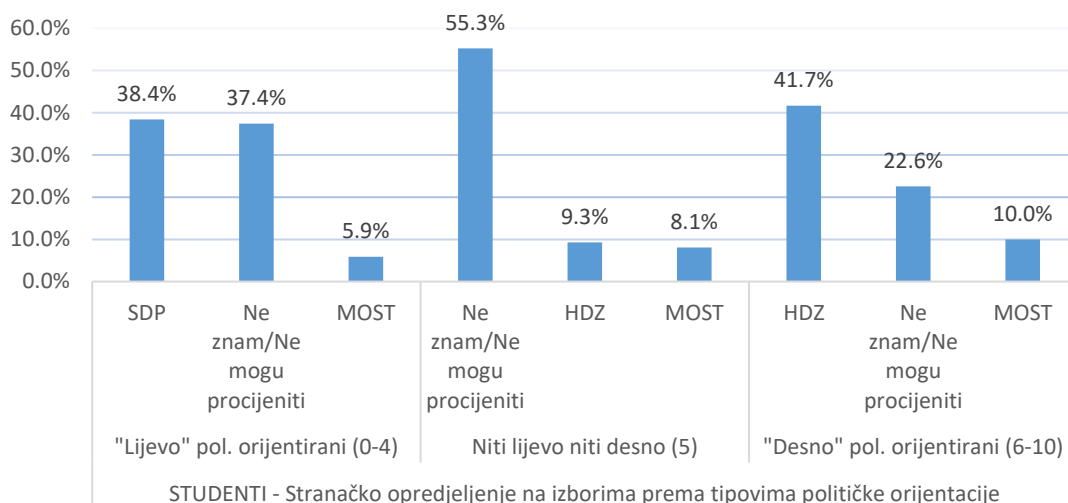
Posljednji graf u nizu stranačkih preferencija prikazuje da 2.8 % studenata preferira političku stranku DP Miroslava Škore te da unutar te podskupine otac i majka preferiraju drugu stranku; dotična podskupina studenata za oba roditelja u najvećoj mjeri smatra da preferiraju HDZ, opciju koja je malo izraženija kod majke nego kod oca.

Kako bi se ispitala povezanost varijabli stranačkog opredjeljenja studenata i njihovih roditelja proveden je Hi-kvadrat test. Za bolju reprezentativnost testa, originalne varijable rekodirane su tako da su sve stranke koje broje frekvenciju manju od $n=10$ grupirane pod stranku „Ostalo“, a zajedno čine 9 % ($n=45$) studentskih stranačkih opredjeljenja, 4.8 % stranačkih opredjeljenja očeva ($n=24$) i 5.8 % stranačkih opredjeljenja majki ($n=29$). Hi-kvadrat test pokazuje signifikantnost u oba slučaja:

- Studentskog i očevog stranačkog opredjeljenja - $\chi^2 (49,500)=351.56$, $p<.05$, s Cramerovim $V=.32$, što ukazuje na visoku povezanost dvije varijable
- Studentskog i majčinog stranačkog opredjeljenja - $\chi^2 (49,500)=360.39$, $p<.05$, s Cramerovim $V=.32$, što ukazuje na visoku povezanost dvije varijable

Za jasniji prikaz odnosa političkih orijentacija i stranačkih opredjeljenja, prikazana je segmentacija stranačkih opredjeljenja studenata i roditelja na temelju tipiziranih političkih orijentacija dotičnih skupina. Ljestvica političke orijentacije ponovno je podijeljena u tri skupine – „lijevo“, „centar“, „desno“, dok su stranačka opredjeljenja ograničena na tri stranke s najvećim brojem glasova. Rezultati su sljedeći:

Grafikon 14. Segmentacija stranačkog opredjeljenja studenata na temelju tipova političke orijentacije

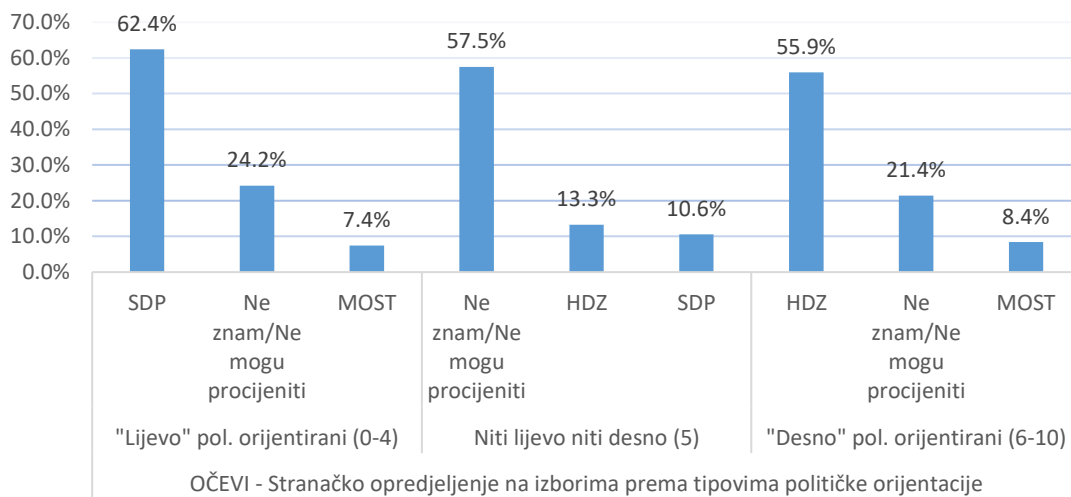
a)

Izvor: istraživanje autora

Iz predočenog je vidljivo da ideološko suprotne stranke SDP i HDZ u najvećoj mjeri zauzimaju prvi izbor kod studentske „ljevice“, odnosno „desnice“, dok studenti „političkog centra“ u najvećoj mjeri ne znaju ili ne mogu procijeniti kojoj stranci bi dali svoje izbornu povjerenje. Također, primjećuje se blaga tendencija dijela studenata „političkog centra“ prema strankama „desne“ političke orijentacije. Zanimljivo je kako Most, u javnosti percipirana kao stranka „desnog centra“, zauzima treće mjesto prema broju glasova kod sve tri politički tipizirane orijentacije, čak i u „ljevoj“ opciji. Primjećuje se i veći postotak neodlučnih studenata kod „lijevog“ tipa političke orijentacije nego kod „desnog“.

Sljedeći graf prikaz je odnosa istih varijabli, no ovaj puta u pitanju je skupina očeva studenata:

Grafikon 15. Segmentacija stranačkog opredjeljenja očeva na temelju tipova političke orijentacije

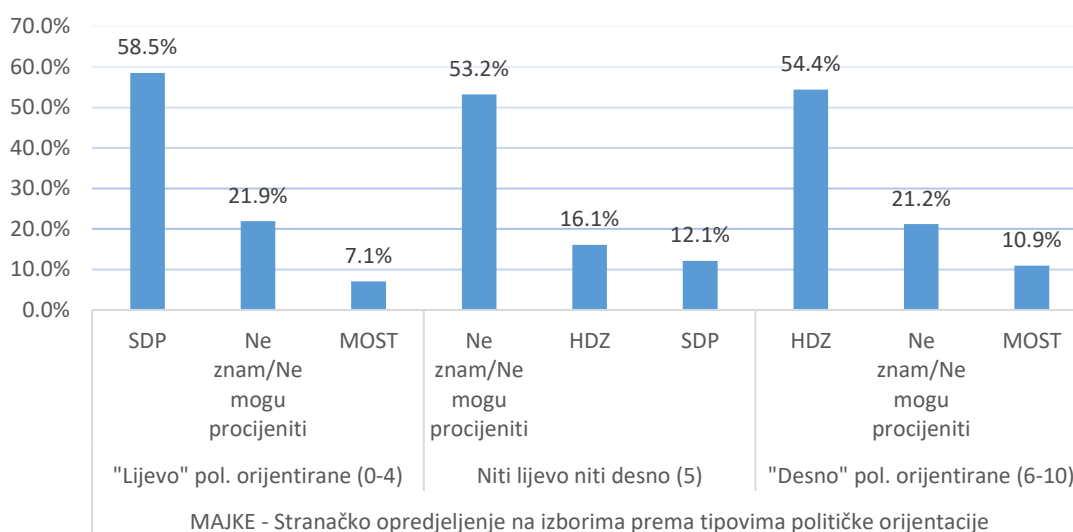
b)

Izvor: istraživanje autora

Iz predočenog može se primijetiti ponovno diferenciranje birača HDZ-a i SDP-a ovisno o antipodima političke orijentacije. Raspodjela stranaka slična je prethodnom grafu, no ovog puta dominantni izbori svakog spektra političke orijentacije bivaju jače izraženi nego kod studenata budući da se kod studenata rezultati raspršuju na puno više stranaka. Zanimljivo je da se Most ponovno pozicionirao kao treća stranka na „lijevom“ spektru političke orijentacije očeva.

Zadnji graf u nizu prikaz je odnosa političkih orijentacija i stranačkog opredjeljenja majki:

Grafikon 16. Segmentacija stranačkog opredjeljenja majki na temelju tipova političke orijentacije

c)

Izvor: istraživanje autora

Iz navedenog grafa vidljiva je jako slična distribucija stranaka prema političkoj orijentaciji kao kod očeva, iako slabijeg intenziteta dominantnih opcija prema tipu orijentacije.

Za dodatno utvrđivanje povezanosti između varijabli, ponovno je korišten Hi-kvadrat test neovisnosti varijabli koji je značajan u sva tri slučaja:

- Tipizirane političke orijentacije studenata i njihovih stranačkih opredjeljenja - χ^2 (14,500)=203.53, $p < .05$, s Cramerovim $V = .45$, što ukazuje na vrlo visoku povezanost dvije varijable
- Tipizirane političke orijentacije očeva i njihovih stranačkih opredjeljenja - χ^2 (14,500)=290.01, $p < .05$, s Cramerovim $V = .54$, što ukazuje na vrlo visoku povezanost dvije varijable
- Tipizirane političke orijentacije majki i njihovih stranačkih opredjeljenja - χ^2 (14,500)=264.58, $p < .05$, s Cramerovim $V = .51$, što ukazuje na vrlo visoku povezanost dvije varijable

9.3. Odnos odabranih sociodemografskih obilježja ispitanika i političkih preferencija studenata i roditelja

Kako bi se ispitala razlika između spolova ovisno o ocjenjivanju osobne političke orijentacije te vlastitih roditelja, proveden je Mann-Whitney U test razlika između skupina. Za ispitivanje razlika između skupina mogao se i primijeniti Studentov t-test, no iz razloga narušene normalnosti distribucije kvantitativnih varijabli odabran je neparametrijski test. Mann-Whitney U test razlika skupina, u ovom slučaju spolova, spram kvantitativne varijable političke orijentacije pokazuje statistički značajnu razliku muškaraca i žena u ocjenjivanju vlastite političke orijentacije [$U(1,500)=20.258, p<.05$], dok pri ocjenjivanju političke orijentacije majke i oca ne postoji značajnija razlika između muških i ženskih studenata. Studentice u većoj mjeri od studenata tendiraju ocjenjivati sebe malo više prema lijevoj političkoj orijentaciji no što to čine studenti. Distribucija frekvencija rezultata prikazana je sljedećom tablicom:

Tablica 1. Aritmetička sredina i standardna devijacija varijabli „političkih orijentacija studenata, majki i očeva“ ovisno o spolu studenata

Politička orijentacija	Spol	Rezultat	Standardna pogreška
Ja osobno/Student	Muški	\bar{x} 4,98*	,181
		s 2,137	
	Ženski	\bar{x} 4,21*	,116
		s 2,193	
Otac	Muški	\bar{x} 5,58	,198
		s 2,339	
	Ženski	\bar{x} 5,68	,135
		s 2,558	
Majka	Muški	\bar{x} 5,28	,175
		s 2,074	
	Ženski	\bar{x} 5,18	,125
		s 2,369	

Razina značajnosti: * $p<.05$

Kako bi se ispitala razlika između studenata različitih sastavnica Sveučilišta u Zagrebu ovisno o ocjenjivanju osobne političke orijentacije te vlastitih roditelja, proveden je Kruskal-Wallis razlika između skupina. Test je pokazao statistički značajnu razliku sastavnica sveučilišta spram:

- Osobne političke orijentacije studenata - $H(3,500)=13.01$, $p<.05$, pri kojoj se razlikuju umjetnička i tehnička sastavnica, te društveno-humanistička i tehnička sastavnica
- Majčine političke orijentacije - $H(3,500)=10.89$, $p<.05$, pri kojoj se razlikuju studenti umjetničke sastavnice od svih drugih

Kod očeve političke orijentacije nije utvrđena statistički značajna razlika između sastavnica sveučilišta koje pohađaju studenti. Osnovni statistički pokazatelji ovisno o dotičnim skupinama prikazani su sljedećom tablicom:

Tablica 2. Aritmetička sredina i standardna devijacija varijabli „političkih orijentacija studenata, majki i očeva“ ovisno o sastavnici Sveučilišta studenata

Politička orijentacija	Područje sveučilišta		Rezultat	Standardna pogreška
Ja osobno/Student	Biomedicinsko	\bar{x}	4,50	,282
		s	2,072	
	Društveno/Humanističko	\bar{x}	4,23*	,123
		s	2,144	
	Tehničko	\bar{x}	4,98*	,201
		s	2,287	
Umjetničko	\bar{x}	3,00*	,647	
	s	2,145		
Otac	Biomedicinsko	\bar{x}	6,02	,375
		s	2,757	
	Društveno/Humanističko	\bar{x}	5,64	,143
		s	2,500	
	Tehničko	\bar{x}	5,65	,209
		s	2,385	
Umjetničko	\bar{x}	4,27	,634	
	s	2,102		
Majka	Biomedicinsko	\bar{x}	5,63	,294

	s	2,157	
Društveno/Humanističko	\bar{x}	5,20	,133
	s	2,323	
Tehničko	\bar{x}	5,23	,195
	s	2,226	
Umjetničko	\bar{x}	3,09*	,513
	s	1,700	

Razina značajnosti: * $p < .05$

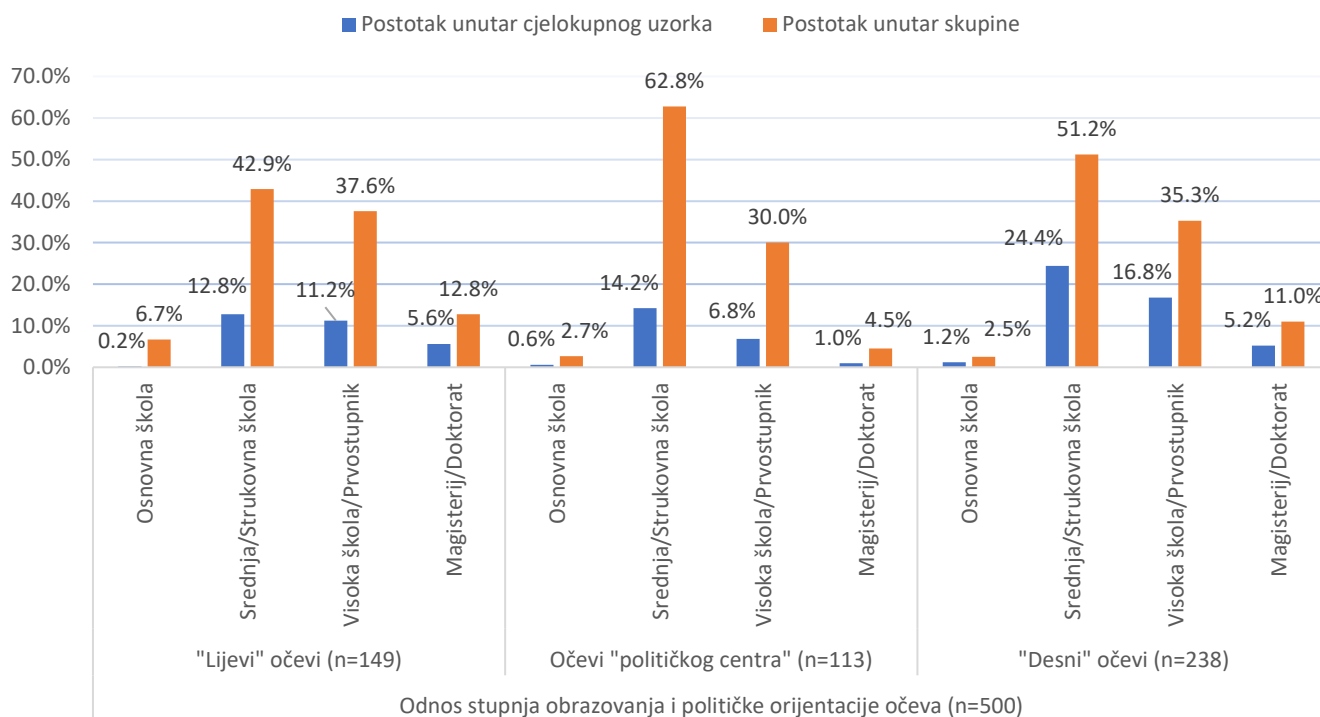
Nadalje, Hi-kvadrat testom ispitana je vjerojatnost povezanosti kategorijalnih varijabli spola, sastavnice sveučilišta, tipa studenata prema programu plana nastave te veličine naselja spram varijabli stranačkih opredjeljenja studenata i njihovih roditelja. Rezultati nisu utvrdili vjerojatnost povezanosti navedenih varijabli na razini signifikantnosti od 5 %, osim u slučaju:

- Očevog obrazovnog stupnja i očeve stranačke preferencije - $\chi^2 (33,500)=51.62$, $p < .05$, s Cramerovim $V=1.86$, što ukazuje na blagu povezanost dvije varijable

Preciznije, najviše očeva sa završenom osnovnom i srednjom školom svoje povjerenje na izborima dali bi stranci HDZ (prema navodima studenata), zatim očevi s visokom školom ili fakultetom u najvećem broju slučajeva „Ne zna/ne može procijeniti“ svoju biračku sklonost, te naposljetku očevi sa završenim magisterijem ili doktoratom, u najvećem broju slučajeva, svoje povjerenje dali bi stranci SDP.

Hi-kvadrat testom utvrđena je i statistički značajna razlika očevog stupnja obrazovanja, ali ovaj put u usporedbi s njegovom političkom orijentacijom [$\chi^2 (6,500)=19.42$, $p < .05$, s Cramerovim $V=1,39$ što ukazuje na blagu povezanost dvije varijable], dok je detaljnija segmentacija stupnja obrazovanja s obzirom na očevu političku orijentaciju prikazana sljedećim grafom:

Grafikon 17. Stupanj očevog obrazovanja s obzirom na tipiziranu političku orijentaciju oca

Izvor: istraživanje autora

Iz grafa iznad vidljivo je da se više očeva sa završenom osnovnom i srednjom/strukovnom školom identificira kao „desno“ politički orijentirani; također veći je postotak onih sa završenom visokom školom ili fakultetom u skupini „desno“ političkih orijentiranih očeva, dok nešto više očeva s magisterijem/doktoratom (5,6 %) pripada „lijevoj“ političkoj orijentaciji.

Zaključno s ovim poglavljem, pokušao se utvrditi odnos odabranih sociodemografskih obilježja uzorka i varijable „dionika/skupina koje su utjecale na formiranje političkog stava kod studenata“⁵, pri čemu su u varijablu uvrštene jedinice obitelji, prijatelja/ica, medija, političara i profesora. Po pitanju formiranja političkih stavova od strane političara, Kruskal-Wallis testom utvrđena je razlika između:

- Tehničke i biomedicinske sastavnice Sveučilišta - $H(3,500)=8.38, p<.05$, s uvidom da studenti s biomedicinskog fakulteta više no svi studenti drugih sastavnica smatraju da su na formiranje njihovih političkih stavova utjecali političari

⁵ grafikon je vidljiv sljedećoj stranici

Po pitanju formiranja političkih stavova od strane profesora, Kruskal-Wallis testom utvrđena je razlika između:

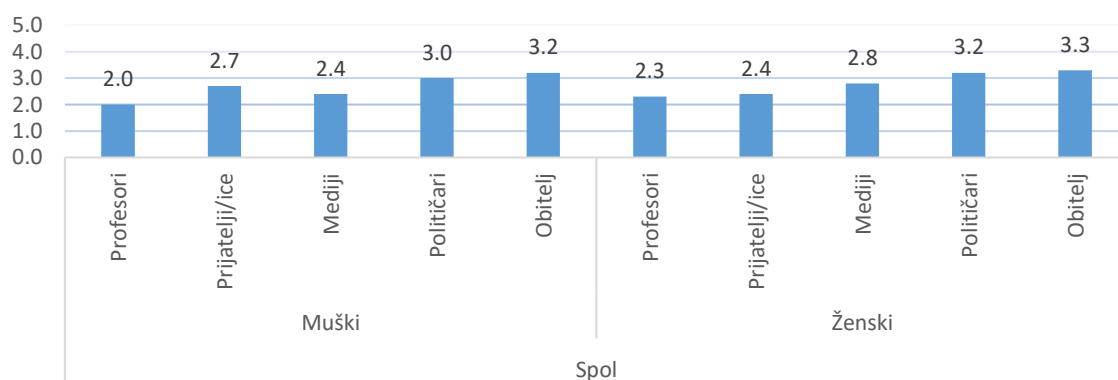
- Tehničke i društveno-humanističke sastavnice Sveučilišta - $H(3,500)=11.09$, $p<.05$, s uvidom da studenti s društveno-humanističkih fakulteta u nešto većoj mjeri no oni s tehničkih smatraju da su na njihovo formiranje političkih stavova utjecali profesori

Na istim varijablama primijenjen je i Mann-Whitney U test razlika ovisno o spolu sudionika, čime je utvrđena razlika između muških i ženskih studenata po pitanju:

- Utjecaja profesora na formiranje političkih stavova - $U(1,500)=28.346$, $p<.05$, pri čemu ženski studenti u većoj mjeri smatraju da profesori utječu na formiranje njihovih političkih stavova nego što je to slučaj kod muškaraca
- Utjecaja medija na formiranje političkih stavova – $U(1,500)=29.826$, $p<.05$, pri čemu ženski studenti u većoj mjeri od muških smatraju da mediji utječu na formiranje njihovih političkih stavova

Odnos varijabli spola i dionika koji su utjecali na formiranje političkih stavova može se vidjeti u sljedećem grafu. Varijabla „dionika“ mjerena je oblikom Likertove ljestvice koja se sastojala od opcija: 1 - *Nimalo nije utjecalo*, 2 – *Donekle nije*, 3- *Niti je niti nije*, 4 – *Donekle je* i 5 – *Jako je utjecalo*, dok istaknute vrijednosti predstavljaju aritmetičku sredinu pojedine skupine:

Grafikon 18. Mjera u kojoj su navedeni dionici/skupine utjecali na formiranje političkog stava studenata ovisno o spolu studenata

Izvor: istraživanje autora

Na istoj varijabli utjecaja različitih dionika na formiranje političkih stavova, Kruskal-Wallis testom ispitana je razlika između skupina političkih orijentacija studenata, pri čemu se originalna varijabla rekodirala u tri skupine kao što je navedeno u prethodnom dijelu rada. Rezultati su pokazali statistički značajnu razliku „desnih“ studenata u usporedbi s obje druge skupine pri varijabli utjecaja obitelji na formiranje političkih stavova, odnosno „desno“ politički orijentirani studenti više se slažu od ostalih s tvrdnjom da je na formiranje njihovih političkih stavova utjecala obitelj [$H(2,500)=29.92, p<.05$]. Kod ostalih kategorija nije utvrđena statistički značajna razlika između skupina.

11. Rasprava

U prosjeku, rezultati istraživanja pokazuju veću sklonost studenata lijevoj političkoj orijentaciji nego što je to slučaj kod njihovih roditelja koji u prosjeku više streme desnoj političkoj orijentaciji, očevi u većoj mjeri nego majke. Takav slučaj mogao bi se rastumačiti Plačkovom tezom (1972:124) koja je aktualna i danas, a to je da je odnos između roditelja i djece sve slobodniji te da djeca postaju sve više ravnopravni članovi u obitelji, a ne toliko podložnici te da tradicionalne uloge članova u obitelji gube na značaju. Miliša (Miliša et al., 2015:16) pak navodi kako u današnje vrijeme obitelj kao socijalizator sve više gubi svoju odgojnu ulogu jer vrijeme u kojemu živimo ostavlja sve manje „prostora“ za provođenje vremena s članovima obitelji; sukladno tome mladima je dostupan širok spektar drugih izvora informacija koji zaokupljaju njihove misli te sudjeluju u konstrukciji njihovih stavova. Slično o mladeži (u ovom slučaju studentima) piše i Kuljić (2007:239) koji politički-ideološku lijevu tendenciju mladih poistovjećuje s izrazom zasićenosti postojećim sistemom i utopijskim vizijama budućnosti, čiji poticaj pripisuje nezadovoljstvu (klasnom ili etničkom) postojećim društvenim položajem mladih. Analiza političkih vrijednosti u istraživanju V. Ilišin (2011:116) također je pokazala da su među mladima liberalno-demokratske vrijednosti vrlo visoko prihvaćene i da je ta prihvaćenost u postsocijalističkoj Hrvatskoj rasla. Promatrajući međusobne korelacije tri varijable koje mjere političku orijentaciju studenata i njihovih roditelja u ovom radu, uočena je mala i umjerena pozitivna korelacija između varijabli. Kent Jennings i Richard Niemi (1968:174, iz Tedin 1974:1579) sa Sveučilišta u Michiganu u svom istraživanju izvještavaju o relativno niskim korelacijama između roditeljskih stavova i stavova njihove adolescentske djece, što je ovdje slučaj s političkom orijentacijom.

Premda roditelji u prosjeku u većoj mjeri teže desnoj političkoj orijentaciji, pri dodatnoj segmentaciji političkih orijentacija studenata uočava se distribucija koja ide u prilog sličnosti političkim orijentacijama studenata i njihovih roditelja. Tako „lijevo“ politički orijentirani studenti u prosjeku imaju i „lijevo“ politički orijentirane roditelje, no blaže; zatim „desno“ politički orijentirani studenti u prosjeku imaju i „desno“ politički orijentirane roditelje, s time da su očevi još više „desno“ pozicionirani na ljestvici, dok studenti „političkog centra“ svoje roditelje opisuju umjereno „desno“ na ljestvici političke

orijentacije. Navedeno potvrđuje i Kruskal-Wallis test koji razlikuje studente svih tipova političkih orijentacija ovisno o ocjenjivanju političke orijentacije svojih roditelja. Sukladno sličnosti u opisivanju osobne političke orijentacije studenata i vlastitih roditelja, potkrjepljuje se istraživanje strukture hrvatskog političkog prostora (Karajić, 2000 prema Maldini, 2005:92) koje iznosi tri zasebne političke orijentacije u Republici Hrvatskoj: političku ljevicu, politički centar i političku desnicu.

Pri dodatnoj segmentaciji političkih orijentacija studenata i njihovih roditelja, Hi-kvadrat testom utvrđena je visoka vjerojatnost povezanosti varijabli. No, unatoč utvrđenoj značajnosti testa vidljivo je samo djelomično preklapanje istih političkih orijentacija studenata i roditelja. Najveće preklapanje vidljivo je kod „desnih“ studenata i „desnih“ očeva (85 %) i majki (75.9 %), dok je najmanje podudaranje utvrđeno kod studenata „političkog centra“ i očeva (43.5 %) i majki (48.4 %) istog tipa političke orijentacije. Također, pri segmentaciji političkih stranaka uočen je obrazac sličnosti stranačkih preferencija studenata i roditelja što pokazuje i Hi-kvadrat test; najveće poklapanje pri stranačkim preferencijama studenata i roditelja uočava se kod stranaka HDZ, SDP i Most, koji bilježe više od 50 % podudaranja studenata i oba roditelja, dok poklapanje dominantne stranačke opcije studenata spram dominantne stranačke opcije roditelja nije prisutno kod studenata koji preferiraju SIP, Živi Zid i DP Miroslav Škoro. Razlog tome potrebno je tražiti u ideologiji pojedinih stranaka, s naglaskom na SIP i Živi Zid, koji su više popularni među mlađom populacijom, dok je stranka DP Miroslav Škoro nova stranka više „desno“ politički orijentirana te je, sudeći prema rezultatima, dio studentske populacije koji je glasovao za „desno“ politički orijentirani stranke (s naglaskom na stranku HDZ) sada skloniji glasovati za tu političku opciju. Premda je distribucija stranačkog opredjeljenja prema tipu političke orijentacije kod svih skupina relativno slična, ona se ipak razlikuje u postocima ispitanika; tako se uočava da je studentska „ljeвица“, čak i „desnica“, puno više disperzna prema pitanju stranačkog opredjeljenja od njihovih roditelja što se vidi u postotku glasovanja studenata za dominantnu opciju političke „ljevice“ – SDP i političke „desnice“ - HDZ, što se može pripisati svjesnosti i poznavanju drugih, novih stranaka na političkoj sceni, s kojima roditelji još nisu dovoljno upoznati. Začuđujuća je činjenica što stranka Most (u javnosti percipirana kao stranka „desnog centra“) zauzima treće mjesto prema broju glasova kod studenata i roditelja „lijeve“ političke orijentacije, dok suprotno prethodnim istraživanjima (Maldini, 2005:93), ovo istraživanje pokazuje da ispitanici

koji se na ljestvici političke orijentacije očituju kao „politički centar“ u većoj mjeri streme prema, u javnosti percipiranim, „desnim“ strankama, a ne prema „lijevim“.

Navedene sličnosti u političkim preferencijama roditelja i studenata potvrđuju tezu da obitelj još uvijek slovi kao ključni mehanizam pri prijenosu klasno specifičnih obrazaca ukusa (Ter Borgt, 2011 prema Trbojević, 2019:52), ako se segment političkih orijentacija i stranačkih opredjeljenja definira kao jedan vid ukusa; posredno ukazujući da roditelji kod svoje djece nastoje formirati vrijednosti koje sami posjeduju (Ilišin, 2011). Iako prema istraživanjima spomenutim u prvom dijelu rada, obitelj uspješno prenosi identifikaciju stranke, glasovanje, i preferencije glasa (Quintelier et al., 2007:6), ovo istraživanje ne pokazuje navedeno u potpunosti. Tako se najveće podudaranje stranačkih preferencija studenata i roditelja primjećuje kod stranke HDZ (76,5 %) i SDP (u prosjeku 64 %), što nije ni približno cijelim dotičnim podskupinama, tj. 100 %-tnom poduzorku. Slično je i s političkim orijentacijama, pri kojima se u prosjeku bilježi 50 do 60 % podudaranja roditelja i studenata istih političkih orijentacija.

Prema teorijskom modelu Karla Mannheima, razlike među političkim preferencijama mogu se protumačiti društvenim i kulturnim transformacijama koje bezuvjetno postaju dio iskustva mlađih generacija bez prethodno stečenog iskustva starijih generacija; odnosno, prema autoru (Mannheim, 1952:309), razvijaju se nove *entelahije* - stilovi novih generacija, koji su rezultat ubrzanja tempa društvene i kulturne transformacije s otežanom modifikacijom tradicionalnih obrazaca iskustva, mišljenja i izražavanja. S jedne strane, dobivene razlike mogu se objasniti razlikama u životnim ciklusima, odnosno drugačijim sustavom vrijednosti koji je podložan promjenama kroz maturacijski proces. S druge strane, razlike se mogu pripisati većem odmaku mladih od tradicionalnih vrijednosti koji su karakteristični za „desnu“ političku orijentaciju i stranke koje se u tom segmentu profiliraju, a u manjem su stupnju zastupljene kod studenata nego kod njihovih roditelja. Također, slika rezultata može biti utjecaj nekih aktualnih trendova koji ubrzano pomiču vrijednosne sustave mladih tj. misao o smislu politike i cjelokupnom političkom sustavu. Takav trend usko je povezan sa sastavnicama i vrijednostima epohe kasnog modernizma koje se problematiziraju u radu, a najrelevantnije za tumačenje rezultata su rast autonomnog individualizama (stanja koje pretpostavlja da moralna vlast dolazi uglavnom od pojedinca), procesi sekularizacije, konstrukcija novih identiteta s rastom socijalne mobilnosti, povećana kritičnost prema hijerarhijskim institucijama i dr. Iako je

povezanost iskustveno-povijesnih kohorti (u ovom slučaju studenata i roditelja) i kolektivnih kulturnih dostignuća i utjecaja teško utvrditi zbog ograničenja instrumenta u istraživanju, pretpostavlja se da su političku orijentaciju i stranačko opredjeljenje generacije roditelja u većoj mjeri nego kod studenata oblikovali traumatični događaji poput ratova, ekonomskih kriza, borbi za nezavisnost i sl. koji su za autore June Edmunds i Bryan S. Turnera (2002: 12 prema Čačić-Kumpes et al. 2014:242) ključna iskustva koja oblikuju generacijsku svijest.

Nadalje, rezultatima se pokazalo da studentice u većoj mjeri od studenata tendiraju ocjenjivati sebe više lijevo na ljestvici političke orijentacije. Razlog tome iz rezultata je nedokučiv te može biti predmetom sljedećih istraživanja. No, ako krećemo od pretpostavke da roditelji djeci prenose politička znanja, interes i vrijednosti, dobivene razlike mogle bi se tumačiti rodno specifičnom socijalizacijom (Ručević i Mihalj, 2013:83). Neka istraživanja, npr. Pace, San Martini i Zavattini (2011. prema Ručević i Mihalj, 2013:85) te Gullone i Robinson (2005. prema Ručević i Mihalj, 2013:85), pokazuju da djevojke općenito izvještavaju o izraženijem osjećaju otuđenosti u odnosima s ocem negoli mladići, a očevi se u ovom istraživanju pokazuju kao najkonzervativnija jedinica obitelji. Također, rezultati istraživanja na adolescentima Kanade, Belgije i Rumunjske (Quintelier, E. et al., 2007:2) sugeriraju da rasprava i interakcija unutar obitelji imaju snažan učinak na obrasce političke participacije adolescenata, dok Troll i Bengtson (1979. prema Družinec, 2016:480) identificiraju da očevi imaju veći utjecaj na formiranje vrijednosti kod djece nego majke; zatim da je veća sličnost vrijednosti kod djece i roditelja istog spola, nego kod suprotnog; te da su kćeri osjetljivije na utjecaj roditelja nego sinovi. U ovom radu, Mann-Whitney U testom nije postignuta značajna razlika između spolova studenata po pitanju utjecaja obitelji na formiranje političkih stavova, ali studentice ipak u malo većoj mjeri nego studenti smatraju da je na njihove političke stavove utjecala obitelj. No, rezultati istraživanja pokazali su statistički značajnu razliku između skupina tj. tipova političke orijentacije ovisno o varijabli utjecaja obitelji na formiranje političkih stavova; tako je Kruskal Wallis testom utvrđeno da „desno“ politički orijentirani studenti u većoj mjeri no ostali („lijevi“ i „centar“) smatraju da je obitelj utjecala na formiranje njihovih političkih stavova. Istu činjenicu potkrjepljuju i jasnija podudaranja političkih orijentacija i stranačkih opredjeljenja „desnih“ studenata i njihovih roditelja za razliku od ostalih skupina. Indirektno na to ukazuje i podatak da

studenti „lijeve“ političke orijentacije u većoj mjeri nego „desni“ studenti ne mogu procijeniti stranačko opredjeljenje svojih roditelja.

Što se tiče političke orijentacije studenata ovisno o sastavnici Sveučilišta koju pohađaju, Kruskal-Wallis testom utvrđena je razlika između umjetničke (s ocjenom „3“ na ljestvici pol. orijentacije) i tehničke sastavnice (s ocjenom „4.8“ na ljestvici pol. orijentacije), te društveno-humanističke (s ocjenom „4.2“ na ljestvici pol. orijentacije) i tehničke sastavnice, što se može povezati s drugačijim studijskim programom, interesima skupina, budućim društvenim položajem unutar društvene hijerarhije, primarnom socijalizacijom, ali i nekim drugim n-tim faktorom. Pri ispitivanju razlika sastavnica Sveučilišta i političke orijentacije majke utvrđena je razlika između umjetničke i svih drugih sastavnica u kombinaciji s njom, što ukazuje na činjenicu da su majke studenata koji pohađaju umjetničke fakultete u većoj mjeri „lijevo“ politički orijentirane no sve ostale majke studenata drugih sastavnica.

Zabrinjavajuća činjenica koju prikazuju rezultati je da gotovo 40 % studenata ne zna ili ne može procijeniti kojoj bi stranci dali povjerenje na izborima, što za H. Arendt (2012:164) predstavlja situaciju u kojoj se baš ne znamo ili još ne znamo politički kretati; navedeni udio može predstavljati odraz svojevrsnog pesimizma u kojemu se politika odmiče od koncepta razvoja društva, strukture te osnovne systemske funkcionalnosti i postaje sama sebi svrhom (Jović et al., 2019:16). Istaknuti fenomen političke nezainteresiranosti ili neodlučnosti kod mladih može se objasniti Bukovićevom (2008:129) tezom da je mladima uskraćena moć u smislu posjedovanja materijalnih dobara, da rijetko zauzimaju visoke formalne pozicije odlučivanja te da ne barataju adekvatnim informacijama kao ključnim izvorom moći zbog društvenih promjena koje je donijelo globalno umrežavanje.

12. Zaključak

U ovom eksplorativnom radu nastojale su se prikazati sličnosti i razlike u političkim preferencijama studenata i njihovih roditelja. Generacijskom teorijom Karla Mannheima, ali i razmišljanjima drugih autora koji su se vezali na Mannheimov rad, postavljen je teorijski okvir kojim se pokušalo jasno odvojiti i opisati dvije generacije – roditeljsku i studentsku. Rezultati su pokazali određenu sličnost studenata i roditelja kada su u pitanju stranačka opredjeljenja te tipizirane političke orijentacije, no gledajući cjelokupne rezultate više je razlika nego sličnosti. Roditelji su, u usporedbi sa studentima, u prosjeku više „desno“ orijentirani, dok se stranačke preferencije studenata i roditelja također u većoj mjeri razlikuju – 240 očeva na temelju iskaza 500 studenata (48 %) pokazuje istu stranačku pripadnost (uz neopredijeljene) kao i njihove kćeri i sinovi, dok 244 majki (49 %) pokazuje istu stranačku pripadnost (uz neopredijeljene) kao i njihove kćeri i sinovi; što pokazuje da je ipak veći broj studenata koji se razlikuje od svojih roditelja po pitanju stranačke preferencije. Također, pri segmentaciji stranačkih opredjeljenja ovisno o tipovima političke orijentacije, uočava se gotovo identična distribucija stranaka kod studenata i njihovih roditelja, no frekvencije rezultata pokazuju puno veću disperznost studenata na relativno novo formirane stranke no što je to slučaj kod roditelja kod kojih su u većoj mjeri prisutni klasični stranački polariteti. S jedne strane, sukladnost stranačkih preferencija moguće je objasniti istraživanjem Niemi, Ross i Alexander (1978 prema Quintelier et al., 2007:10) koji su otkrili jaču sličnost roditelja i djeteta u stavovima među studentima nego na ne-studentima, a tvrdnju su obrazložili tezom da roditelji snažnije utječu na stavove svoje djece u obitelji s visokim socio-ekonomskim statusom nego u obiteljima s relativno niskim socijalno-ekonomskim statusom. S druge strane, dobivene razlike mogu se objasniti Mannheimovom teorijom (1952:291) koja tvrdi da su ljudi rođeni u isto vrijeme dio iste dimenzije povijesno-društvenog procesa koja *a priori* ograničava rang potencijalnog iskustva i povijesnih zbivanja i time utječe na stvaranje određenih obrazaca mišljenja, pa tako i onih političkih. Primjerice, razlike u stranačkim opredjeljenjima i političkim orijentacijama generacija nastojale su se objasniti trendom rasta postmaterijalističkih vrijednosti, odnosno trendom pada materijalističkih vrijednosti kod mladih, koje su za Ingleharta (prema Vujčić, 1999:159) produkt ekonomske ekspanzije, dostupnosti višim razinama obrazovanja te odsutnosti općih nesigurnosti

poput ratova, dok su za Baumanna navedene razlike produkt razdoblja „tekuće modernosti“. Porast podrške novim strankama od strane studenata ukazuje da je dio birača odlučio biti izvan strukture političkih rascjepa utemeljenih na identitetskim, vrijednosnim i ideološkim polarizacijama koji dijele populaciju glasača u Hrvatskoj na ljevicu i desnicu te da je mobiliziran novim političkim pitanjima (Henjak, 2017:79).

Premda je istraživanje V. Ilišin (2011:117) pokazalo kako se tadašnja generacija mladih ne može definirati kao nova, specifična generacija u hrvatskom društvu, dok su Cifrić i Nikodem (2006) svojim rezultatima ostali pri klasifikaciji samo dvije generacije, ovo istraživanje, s obzirom na drugačiji cilj istraživanja, pokazuje jasnu distinkciju studenata i roditelja u njihovim političkim orijentacijama i stranačkim opredjeljenjima.

13. Popis literature

- Abercrombie, N. et al. (2008). *Rječnik sociologije*. Zagreb: Jesenski i Turk.
- Arendt, H. (2012). Smisao politike. *Politička misao*, 49 (4), 161-171
- Aavik, A., Aavik, T. (2012). Personal Values And Self-Reported Child- Rearing Activities Of Estonian And Russian Parents In Estonia. *Trames*, 16 (1): 63–76.
- Banks, M.H., i Roker, D. (1994). The Political Socialization of Youth. Exploring the Influence of School Experience. *Journal of Adolescence*, 17(1), 3-15
- Bauman, Z. (2011). *Tekuća modernost*. Zagreb: Naklada Pelago
- Bendle, M.F. (2002). The crisis of 'identity' in high modernity. *British Journal of Sociology*. 53 (1): 1-18.
- Berger, P. L. i Luckmann, T. (1992). *Socijalna konstrukcija zbilje*. Zagreb: Naprijed
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The Ecology of Human Development. Experiments by Nature and Design*. Cambridge: Harvard University Press
- Buković, N. (2008). Politika za mlade u Hrvatskoj – kontekst, koncept i ograničenja. *Politička misao*, 45 (2)
- Čačić-Kumpes, J., Gregurović, M. i Kumpes, J. (2014). Generacijske razlike u odnosu prema etničkoj različitosti: stavovi hrvatskih srednjoškolaca i njihovih roditelja. *Revija za sociologiju*, 44 (3), 235-285
- Cifrić, I. i Nikodem, K. (2006). Socijalni identitet u Hrvatskoj: Koncept i dimenzije socijalnog identiteta. *Socijalna ekologija*, 15 (3), 173-202
- Davies, J.C. (1965). The Family's Role in Political Socialization. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 361, 10-19
- Dawson, R.E., i Prewitt, K. (1969). *Political Socialization*. Boston: Little Brown
- Družinec, V. (2016). Transfer vrijednosti s roditelja na djecu. *Školski vjesnik*, 65 (3), 475-488

Edmunds, J i Turner, B. S. (2002). *Generations, Culture and Society*. Buckingham i Philadelphia: Open University Press

European Union Youth Unemployment Rate (2020). TradingEconomics.com, <https://tradingeconomics.com/european-union/youth-unemployment-rate>, pristupljeno 27.05.2020.

Gullone, E. i Robinson, K. (2005). The Inventory of Parent and Peer Attachment - Revised (IPPA-R) for children: A psychometric investigation. *Clinical Psychology & Psychotherapy*, 12(1), 67-79.

Hall, S. (1990). *Cultural Identity and Diaspora*, in Rutherford 1990.

Hess, R. i Torney, J. (1967). *The Development of Political Attitudes in Children*. Chicago: Anchor Press

Honold, A. (2005). "Verlorene Generation". Die Suggestivität eines Deutungsmusters zwischen Fin-de-siècle und Erstem Weltkrieg, u Sigrid Weigel et al., (Hg.): *Generation. Zur Genealogie des Konzepts – Konzepte von Genealogie*. München: Fink Verlag: 31-56.

Hooghe, M. & Wilkenfeld, B. (2007). The Stability of Political Attitudes and Behaviors across Adolescence and Early Adulthood. A Comparison of Survey Data on Adolescents and Young Adults in Eight Countries. *Journal of Youth and Adolescence*, 36, forthcoming.

Hyman, H.H. (1959). *Political Socialization*. Glencoe: Free Press

Ilišin, V. (2011). Vrijednosti mladih u Hrvatskoj. *Politička misao*, 48 (3), 82-122

Inglehart, R., Klingemann, H-D. (1976). Party Identification, Ideological Preference, and the Left-Right Dimension among Western Mass Publics. In *Party Identification and Beyond*, ed. Ian Budge, Ivor Crewe, and Dennis Farlie. London: John Wiley, 243-73

Jaros, D. (1973). *Socialization to Politics. Basic concepts in political science*. Nairobi: Nelson

Jennings, M.K., i Niemi, R.G. (1968). The Transmission of Political Values from Parent to Child. *American Political Science Review*, 62(1), 169-184

- Jennings, M.K., i Niemi, R.G. (1981). *Generations and Politics. A Panel Study of Young Adults and their Parents*. Princeton: Princeton University Press
- Jović, L., Brezovec, E. i Sršen, A. (2019). Lokalna politika u Republici Hrvatskoj i doba refleksivne modernosti: primjer lokalnih izbora 2017. godine u gradu Zaprešiću. *Suvremene teme*, 10 (1), 11-25
- Karajić, N. (2000.), *Politička modernizacija – Prilozi sociologiji hrvatskoga društva*, Hrvatsko sociološko društvo i Zavod za sociologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb
- „Karl Mannheim“ (2020). Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=38666>, pristupljeno 25.05.2020.
- Kuljić, T. (2007). Problem generacija: Nastanak, sadržaj i aktuelnost ogleđa Karla Manhajma. *Sociologija*, 49. (3.) 223-248
- Langton, K.P. (1969). *Political Socialization*. New York: Oxford University Press
- Longhurst, Brian (1989). *Karl Mannheim and the Contemporary Sociology of Knowledge*, New York: St.Martins Press, pp. 1-197.
- Lukić, Radomir D. (1987). *Formalizam u sociologiji*. Zagreb: Naprijed
- Maldini, P. (2005). Demokratizacija i vrijednosne orijentacije u hrvatskom društvu. *Anali Hrvatskog politološkog društva*, 2. (1.), 81-103
- Mannheim, K. (1978). Das Problem der Generationen, u: M. Kohli. *Soziologie des Lebenslaufs*, Neuwied: Luchterhand: 38-54 (1. Aufl. 1928)
- Mannheim, K. (2007). *Ideologija i utopija*, Zagreb: Jesenski i Turk
- Mannheim, K. (1952). “The problem of generations”, u: Karl Mannheim. *Essays in Sociology of Knowledge*. London: Routledge & KeganPaul, str. 276–322
- Meade, C. i Fairfax-Cholmeley, K. (2010). Učenje u obitelji: kako obitelj postaje katalizator promjena. *Djeca u Europi*, 2 (3), 20-20
- Milić, V. (1986). *Sociologija saznanja*, Sarajevo: V. Masleša

- Miliša, Z., Dević, J. i Perić, I. (2015). Kriza vrijednosti kao kriza odgoja. *Mostariensia*, 19 (2), 7-20
- Niemi, R.G., Ross, D.R., & Alexander, J. (1978). The Similarity of Political Values of Parents and College-Age Youths. *Public Opinion Quarterly*, 42(4), 503-520
- O. Knutsen, E. Scarbrough (1995). Cleavage Politics, u: J. W. Deth, E. Scarbrough, *The Impact of Values*, Oxford Univ. Press, str. 513-515.
- Pace, S., San Martini, P. i Zavattini, G.C. (2011). The factor structure of the Inventory of Parent and Peer Attachment (IPPA): A survey of Italian adolescents. *Personality and Individual Differences*, 51(2), 83-88.
- Pernar, M. (2010). Roditeljstvo. *Medicina Fluminensis*, 46 (3), 255-260
- Petani, R. (2011). Odnos roditelj - dijete. In D. Maleš (Ur.), *Nove paradigme ranog odgoja* (str. 97 – 125). Zagreb: FF Press.
- Pintar, Ž. (2018). Roditeljstvo u otporu. *Školski vjesnik*, 67 (2), 287-298
- Plačko, Lj. (1972). Problem generacija. *Obnovljeni Život*, 27. (2.), 118-132
- Plutzer, E. (2002). Becoming a Habitual Voter: Inertia, Resources, and Growth in Young Adulthood. *American Political Science Review*, 96(1), 41-56
- Posavec, Z. (2012). Filozofija i filozofija politike. *Politička misao*, 49 (1), 15-23.
- Quintelier, E. et al. (2007). Parental Influence on Adolescents' Political Participation: A Comparison of Belgian, Canadian and Romanian Survey Data. *Political Socialisation at Örebro* 8-10, 2007
- Rimac, I. et al. (2019). *Nacionalno izvješće istraživanja EUROSTUDENT VI za Hrvatsku*. Zagreb: Ministarstvo znanosti i obrazovanja
- Rimac, I, Štulhofer, A (2004). *Sociokulturne vrijednosti, gospodarska razvijenost i politička stabilnost kao čimbenici povjerenja u Europsku uniju*. u: Izazovi institucionalnih prilagodbi. Zagreb: Institut za javne financije, 2004. Str. 287-312

- Ilišin, V., Gvozdanović, A. (2016). *Struktura i dinamika vrijednosti mladih u Hrvatskoj*, u: *Vrijednosti u hrvatskom društvu*. Zagreb: Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo, 2016. Str. 169-197
- Rohan, M. P., Zanna, M. P. (1996). Value transmission in Families. U: C. Seligman, J. M. Olson, M. P. Zanna (ur.). *The psychology of values: The Ontario symposium* vol. 8 (str.253 -276)
- Ručević, S. i Mihalj, I. (2013). Privrženost u adolescenciji - odnos kvalitete, stilova i dimenzija privrženosti: Usporedba djevojaka i mladića. *Psihologijske teme*, 22 (1), 69-91.
- Sapiro, V. (2004). Not your Parents' Political Socialization: Introduction for a new generation. *Annual Review*, 7(1), 1-23
- Schelsky, H. (1963). *Die skeptische Generation*, Düsseldorf; Köln : Diederichs
- Schönpflug, U., Yan, S. (2014). Deviation From Zeitgeist and Motivation in the Intergenerational Transmission of Individualistic and Collectivistic Values in East Germany and Shanghai, China. *The Journal of Genetic Psychology*, 175 (1): 58–75
- Tedin, K. (1974). The Influence of Parents on the Political Attitudes of Adolescents. *American Political Science Review*, 68(4), 1579-1592
- Trbojević, F. (2019). *Kulturni kapital mladih: preferencije i transmisija popularnih glazbenih žanrova među studentima Sveučilišta u Zagrebu*. Medijska istraživanja, 25 (2), 45-67
- Valentino, N.A., i Sears, D.O. (1998). Event-Driven Political Communication and the Preadult Socialization of Partisanship. *Political Behavior*, 20(2), 127-154
- Westholm, A., & Niemi, R.G. (1992). Political Institutions and Political Socialization: A Cross-National Study. *Comparative Politics*, 25(1), 25-41
- Zakošek, N. (1998.), Ideološki rascjepi i stranačke preferencije hrvatskih birača, u: Kasapović, Mirjana, Šiber, Ivan i Zakošek, Nenad, *Birači i demokracija – utjecaj ideoloških rascjepa na politički život*, Alinea, Zagreb: 11-50